

SLEKT OG DATA

MEDLEMSBLAD FOR SLEKT OG DATA

I ÅRGANG 32 | NR. 2 | 2021 |

TEMA:

Kilder du ikke visste om?

Tidsskrifter

Bosted

Fotografier

MEDLEMSBLAD

for Slekt og Data.
Utkommer med
4 nummer pr. år

ABONNEMENT

for bibliotek og liknende
institusjoner kan tegnes
for kr 550,- pr. år.

ANNONSER

Anne Schiøtz

E-POST:

generalsekretar@slektogdata.no

TLF.: 22 42 24 00

SLEKT OG DATA

POST/BESØKSADRESSE:

Øvre Slottsgate 2B,
0157 Oslo

TLF.: 22 42 24 00

www.slektogdata.no

REDAKTØR

Anne Schiøtz

E-POST:

generalsekretar@slektogdata.no

REDAKSJONSLEDER

Knut Sørhusbakken

E-POST:

redaksjonsleder@slektogdata.no

OPPLAG

8750

DESIGN OG LAYOUT

Morten Hernæs

07 Media

TRYKK

07 Media

TRYKT
I NORGE

NO - 1470

ISSN 0803-0510

SLEKT OG DATA

Utgitt av Norsk Slektogdataforbund

TEMA:
Kilder du ikke
visste om?

Tidsskrifter | Bosted | Fotografier

INNHold

LEDER

3 Et uuttømmelig kildemateriale

DET STORE INTERVJUET

4 JONNY LYNGSTAD:

En ettertraktet webinarforeleser

TEMA

KILDER DU IKKE VISSTE OM?

8 Jakten på norske emigranter

10 Adressebøker og telefon-
kataloger som kilder

12 Hvordan bodde forfedrene dine?

14 Branntakster

16 Digitale kilder til elever

18 Ulike nettkilder til studenter

20 En gullgrube til forfedres yrkesliv

22 Hva engasjerte forfedrene seg i?

26 Norsk Lysingsblad

28 Noen nyttige bildebaser på nett

30 Fangefoto

32 Fattigkommisjoner fra 1700-tallet

34 Digitale kilder til pasienter

36 Digitale kilder til 2. verdenskrig

38 Norske offiserer under dansketiden

SLEKTS Historier

40 Løyndommen til ein bibel

42 Ble kjent med morfar
gjennom protokoll

44 Christen Haagensen
– fattigdom, forbrytelse
og fengsling

FORSIDEN

Seljestad skysstasjon i Hardanger i 1888.

FOTO: AXEL LINDAHL / NORSK FOLKEMUSEUM

4

16

20

28

42

Et uuttømmelig kildemateriale

«Alle veier fører til Rom», sies det. På samme måte finnes det et stort spekter av kildemateriale vi kan lete i for å bli enda bedre kjent med våre forfedre.

For egen del vil jeg gjerne trekke frem to ulike kilder som har gitt meg mye glede.

Den første kilden dreier seg om et grenseboerbevis, som er et statlig legitimasjonskort for å kontrollere persontrafikk i grenseområder. Jeg var så heldig og fikk oldefars grenseboerbevis fra 1940 av et familie-medlem, som gjorde oldefar mer levende for meg.

Hvordan? Jo, her fikk jeg et bilde av en flott mann, og ikke minst se hans egen signatur!

Jeg kan også trekke frem opplysninger jeg fant i Digitalarkivets fødselsregister. Her ser man hvor mange barn moren har fått i inneværende, tidligere eller utenfor ekteskap, i tillegg til årstallet for foreldrenes giftemål. Med denne informasjonen kunne jeg finne barn født tidligere i ekteskapet i slekta.

I årets andre blad kan du lese mer om noen av de mange kildene du kan bruke i søken etter historiene.

Dette er spennende og inspirerende lesning, og jeg håper du får lyst til å utforske de ulike kildene som bare ligger der ute og venter på oss!

// Det finnes et stort spekter av kildemateriale vi kan lete i for å bli enda bedre kjent med våre forfedre. //

Heidi Ringrød

LEDER I SLEKT OG DATA

En ettertraktet webinarforeleser

■ KNUST SØRHUSBAKKEN

Bli bedre kjent med Jonny Lyngstad, den engasjerte slektsforskeren med over 40 års erfaring som foreleser for ulike lokallag – og som det siste året har holdt en rekke webinarer til glede for våre medlemmer.

Jonny Lyngstad forteller
ute på Kvitholmen fyr. FOTO: PRIVAT

Jonny Lyngstad holder webinar. FOTO: SKJERM DUMP

– Jeg er nysgjerrig av natur og elsker å formidle, lyder det fra den tidligere kultursjefen fra Lyngstad-bygda i Møre og Romsdal.

Ikke så rart når han på sin kunnskapsrike måte har loyet oss gjennom temaer som landskyld, gotisk skrift, hulmål, vekt og valuta, branntakstprotokoller, kirkebøker med mye mer det siste året.

Han var blant pådriverne for at Slekt og Data skulle begynne å arrangere digitale foredrag da landet ble stengt ned i mars i fjor – og allerede ei uke etterpå var han på lufta med sitt første webinar. At den mangeårige slekts- og bygdebokforfatteren er en såkalt aktiv pensjonist, er det ingen tvil om.

BLE TIDLIG INTERESSERT

Iveren etter å alltid lære noe nytt. Behovet for å notere informasjon han får med seg. Stille spørsmål.

– Du som kommer ikke så langt fra Valdres; det stemmer at grenda Bjørgo ligger i Nord-Aurdal? Jeg har skrevet om ei som var derfra, Petrine Birgitte Olsdtr. Ho var gift med onkelen til Greta Garbo og de bodde på Visnes kun 3 km fra der jeg nå bor, spør han under tegnede i Teamsmøtet. Selvsagt hadde han rett i det.

Om det først var i voksen alder han ble interessert i slektsforskning? Nei da, det begynte tidlig. Allerede som 12-åring intervjuet han bestemor si og brukte dette i skolestiler. Han kan fortsatt sitere ordrett det hun fortalte ham om gamle dager. I 20-årene skiftet han fra tann-

lege- til historiestudier for å gå mer i dybden på interessen sin. Han samlet inn stadig mer stoff som kunne brukes til bygdebøker og lignende. Fra han var 30 år har det gått mye i både foredrag og kurs, bok- og artikkelskriving, omvisninger og lederverv innenfor slektsforskningen og historielag – alt dette kombinert med familieliv og jobb, og andre interesser som volleyball, hvor han fortsatt er aktiv.

Selv om mesteparten av lidenskapen går med til å forske på andre si slekt, har Lyngstad sporet opp sin egen slekt helt tilbake til 1600-tallet. Han fant blant annet ut at hans tippoldefar ble anklaget for å ha servert en dram til alle fadderne mens de ventet i nabogården til kirken under en barnedåp i 1848.

– Fra 1845 var det ikke lov å skjenke brennevin i nærheten av offentlig sted, og på grunn av hendelsen ble han anmeldt. Det ble rettssak ut av det, og han fikk en bot på én spesidaler som han nektet å betale. Dermed ble det to dager på vatn og brød. Det ble mye oppstyr rundt denne lille lillesaka, humrer han.

„ Jeg er nysgjerrig av natur og elsker å formidle. „

Jonny Lyngstad forteller Kvitholmens historie under Kystens dag. FOTO: PRIVAT

En annen oppdagelse som har gjort sterkt inntrykk på ham, var det som skjedde med ei av hans oldemødre på morssida, Ingeborg Pedersdtr., født i 1850. Hun fikk tre barn i perioden 1874 til 1887 med tre forskjellige menn uten å være gift med noen av dem. Den eldste av barna var hans bestefar, Johan Magnus. Tre barn utenfor ekteskap på den tiden kvalifiserte til straff. I 1887 ble hun dømt til fem dager i fengsel på vann og brød.

BRUK TID PÅ SLEKTSFORSKNINGEN

Målet med å holde foredragene, uavhengig om de er digitale eller analoge, er å få medlemmene interessert og lyst til å gå mer i dybden selv.

– Jeg pleier å si at jeg gir dem mat. Etter å ha fått en innføring må de jobbe, lete og bruke tid på å ta dette med videre i sin egen slektsforskning. Det er på den måten man kommer seg videre, sier han.

Han tydeliggjør at man aldri kan si seg ferdig bare ved å få opp et navn og årstall.

– Det ligger mye kildemateriale der ute om dine slektninger som ligger og venter på deg, om det er tilgjengelig digitalt eller kun fysisk i arkiver. Ikke bare let i folketellinger og kirkebøker, da det finnes flere andre kilder som sier noe om hvordan de egentlig var som personer og levde i sin samtid. Å lese seg opp på hvordan det var på den tida er også lurt, fortsetter han, og legger til hva som er hans fremste anbefaling:

– Har du eldre slektninger i live, kan du få veldig mye utbytte derfra. Still de rette spørsmåla, det er utrolig hva mange husker. De sitter med kunnskap som ikke kan dokumenteres noe annet sted.

WEBINARENE TREFFER BREDT

Overgangen fra å være foredragsholder med øyekontakt til publikummet sitt i samme rom til å snakke til de skuelystne via et kamera hjemmefra, synes han etter foreholdene har gått fint.

– Jeg var blant de første som fikk datamaskin i kommunen, så jeg har aldri vært redd for å kaste meg ut i noe nytt. Året var for øvrig 1987, jeg har kvitteringa enda, sier nordmøringen.

Rent teknisk lærte han mye gjennom å holde de første webinarne i fjor vår. Dette dreide seg blant annet om å koble seg på, dele skjermen, ha en illustrerende presentasjon og fange opp spørsmålene som seerne stilte underveis. Dette ble han raskt dreven på.

– Fordelen med dette er at det er enkelt og det inkluderer alle, man trenger ikke reise til stedet der kurset holdes. Det ligger dessuten tilgjengelig ute på nettet hele tiden, slik at medlemmene kan bestemme sjøl når de ønsker å se det. Sjelve presentasjonen legges også ut, i tillegg til oppgaver der det er aktuelt, sier 71-åringen, som setter pris på de gode tilbakemeldingene han har fått rundt dette.

// Jeg pleier å si at jeg gir dem mat. Etter å ha fått en innføring må de jobbe, lete og bruke tid på å ta dette med videre i sin egen slektsforskning. //

Særlig de tre webinarne om gotisk skrift synes han var ekstra givende å få gjennomført.

– Det er et tema vi i lokallaget vårt har snakka om i kanskje 10–15 år på å få til, så det var veldig artig. På de tre timene, som strakte seg over tre dager, fikk vi også gått litt i dybden, med mange eksempler og øvingsoppgaver osv. Å kunne lese gotisk skrift er veldig viktig i slektsforskningen, sier han.

KOMBINASJON AV DET DIGITALE OG FYSISKE

Lyngstad, som det siste året også har vært en ettertraktet digital foredragsholder for flere andre lokallag, er likevel tydelig på at han savner å stå foran en forsamling.

– Det blir noe annet å kunne se folk i øynene, samt få en umiddelbar respons på det du snakker om. Ikke minst å snakke litt sammen om interessen i løpet av kvelden. Jeg tror likevel på en kombinasjon av både fysiske og digitale foredrag i fremtiden, begge har sine styrker på hver sin måte. Man når nok enda bredere ut med webinarne, sier den Lyngstad-bosatte slektsforskeren.

Han ser ikke bort fra at det blir flere digitale foredrag fra hans side etter hvert, og ber gjerne folk sende inn ønsker på hva de vil lære mer om. Det ønskes også velkommen til andre som kunne tenkt seg å formidle noe de har på hjertet.

– Terskelen er lav for å bli med. Det er mange rundt omkring som sitter på mye verdifull kunnskap som andre også kunne fått glede av å få en bit av. På den måten får du hjulpet andre med letingen sin, noe som er godt å kjenne på. I tillegg får du utbytte av å utfordre deg sjøl litt også. Kom igjen, folkens! oppfordrer han, og legger avslutningsvis til at korte kurs også er vel så bra som de litt lengre.

Jonny Lyngstads og de rundt 50 andre inspirerende webinarne finner du alltid tilgjengelig på våre nettsider. God læring!

Jonny Lyngstad som omviser i 2009. FOTO: PRIVAT

Jonny Lyngstad ved arbeidsbordet hjemme på Lyngstad.
FOTO: ODDBJØRN HARNES

Jakten på norske emigranter

Har du forfedre som dro til USA? Da vil emigrantprotokoller og Ancestry være et fint sted å starte letingen.

■ KNUST SØRHUSBAKKEN

Emigrantprotokollene er en hovedkilde til personopplysninger om utvandring fra Norge. Dette er blant de mange kildene den erfarne slektsforskeren Else Edvinsen Granum har benyttet seg av i gravingen etter sin slekt i statene.

Hun holdt i mars et webinar om nettopp dette, der hun ga medlemmene ulike tips til hvordan man kan spore opp norske USA-emigranter. Da Granum fortalte moren på 90-tallet at hun skulle begynne med slektsforskning var responsen heller lunken.

– «Å slektsforske på en fattig husmannsfamilie fra Østerdalen er bare tull», husker jeg hun sa, fortalte foredragsholderen underveis. Letingen førte derimot til at Granum fikk svar på spørsmålene hun hadde angående de i slekten som reiste over dammen. Ikke minst har hun blitt kjent med etterkommere av disse, og hun har også vært med på flere slektstreff de senere årene.

Det times lange webinarer finner du i opptak på våre nettsider, sammen med de flere titalls andre inspirerende digitale foredragene.

NORDMENN PÅ UTVANDRING

Med et folketall på rundt to millioner i snitt i perioden 1820–1930, var Norge med nær 900 000 emigranter nær utvandringstoppen i Europa. Fattigdom, undertrykking og klassedeling i landet, i tillegg til overbefolkning og knapphet på jordbruksland, fikk folk til å bryte opp. Eventyrlyst og rykter om rimelig jordbruksland i USA vekket interesse.

Det var først på 1860-tallet at de store utvandringsbølgene skjøt fart. De fleste kom først fra landsbygdene, men etter hvert kom det også stadig flere fra byene. Rundt halvparten av utvandringen fra Norge gikk gjennom Kristiania.

KILDER TIL USA-EMIGRANTENE EMIGRANTPROTOKOLLER

I forbindelse med utvandringen var emigrantprotokollene sentrale. En provisorisk anordning av 1867, og senere *Lov om befordring av Udvandrere til fremmede Verdensdele*, som kom to år senere, påla politimesterne å føre kontroll over utvandringen. Emigranter måtte vise frem reisekontrakter til politiet, og det ble ført protokoller over dem som reiste.

For Kristiania/Oslo finnes det en sammenhengende serie med emigrantprotokoller fra 1867 til 1966, ført kronologisk. Protokollene inneholder opplysninger om navn, alder, hjemsted, reisemål, skipets navn, hvem som betalte billetten og hvor mye penger man hadde med seg. Til dels er det også oppgitt yrke/næringsvei. Det ble også ført protokoller i andre byer.

Registreringen fanget imidlertid ikke opp alle som forlot Norge. Enkelpersoner eller mindre grupper på inntil 20 utvandrere, som reiste med skip i direkte fart til andre verdensdeler, falt utenfor loven. Emigrantprotokoller frem til 1930 er tilgjengelige i søkbar form i Digitalarkivet. Det gjelder blant annet Oslo, Kristiansand, Bergen, Trondheim samt flere andre steder.

NETTSTEDET ANCESTRY

Nordmenn som reiste til USA, ble registrert da de ankom sitt nye hjemland. Hvilke havner de har ankommet til, har variert, og det varierer også hvor mange registreringer som finnes fra de ulike havnene. Du finner registreringer fra mange ulike havner hos Ancestry – en betalingside som er sentral å bruke i jakten på emigrantene i familien. Du kan også søke gratis i passasjerlistene fra Ellis Island Foundation som du finner på nett.

Emigranter som etter hvert valgte å starte prosessen med å få amerikansk statsborgerskap, måtte oppgi man-

Emigranter på Ellis Island. FOTO: EDWIN LEVICK / NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ge opplysninger, både om seg selv og sin familie. I tillegg var det mange som også ville besøke gamlelandet igjen. Både statsborgerskapsdokumenter og passprotokoller finner du blant annet hos Ancestry.

Det stopper ikke der. På samme nettsted kan du også spore opp folketellinger frem til 1940 (72 års klausul), aviser, offentlige registreringer av fødsler, vielser og dødsfall, kirkebøker med mer.

DIVERSE TIPS

Til sist vil vi komme med noen grunnleggende tips til søk i USA. Før du begynner, bør du finne så mye informasjon som mulig om emigrantens fødselsdato, fødested, foreldre, barn, dato for avreisen til Amerika, om man reiste alene eller ikke, var det flere i familien som hadde reist tidligere osv.

Det er viktig å huske på at mange amerikaniserte navnet sitt da de ankom over dammen. Bokstavene æ, ø og å ble erstattet, i tillegg ble -sen-ender i etternavn ofte byttet til -son, eksempelvis Johansen ble til Johnson. Noen skiftet også fornavn, som Solveig til Sylvia. De

som kom fra husmannsplasser, kunne også ta navnet etter gården, mens andre kunne av ulike grunner skifte etternavn til noe helt tilfeldig.

På samme måte som vi i Slegt og Data, har også amerikanerne en gravminnedatabase. I emigrantforskningen er som kjent bilder og avskrifter av gravminner en viktig kilde. Nettstedene findagrave.com og billiongraves.com dekker hele USA og mer til. Også lokale historie- og slekthistorielag kan ha publisert materiale på sine hjemmesider – det samme har også blant annet nevnte Ancestry.

Flere tips til hvor du kan søke etter slekt i USA finner du på våre nettsider. Der finner du også flere webinarer om hvordan søke etter slekt i USA, samt hvordan du kan bruke Ancestry. ■ ■

KILDER

- Arkivverket.no, «Emigrantprotokoller fra Oslo 1867-1966». Hentet 20.04.21 <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/norges-dokumentarv/emigrantprotokoller-fra-oslo-1867-1966>
- Else Edvinsen Granum
- Slegtogdata.no
- Tarald O. Koller

Adressebøker og telefonkataloger som kilder

Forfedres adresser kan være interessante opplysninger i slektsforskningen. Her får du tips til to oppslagsverk som kan fortelle deg mer om dette.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

ADRESSEBØKER

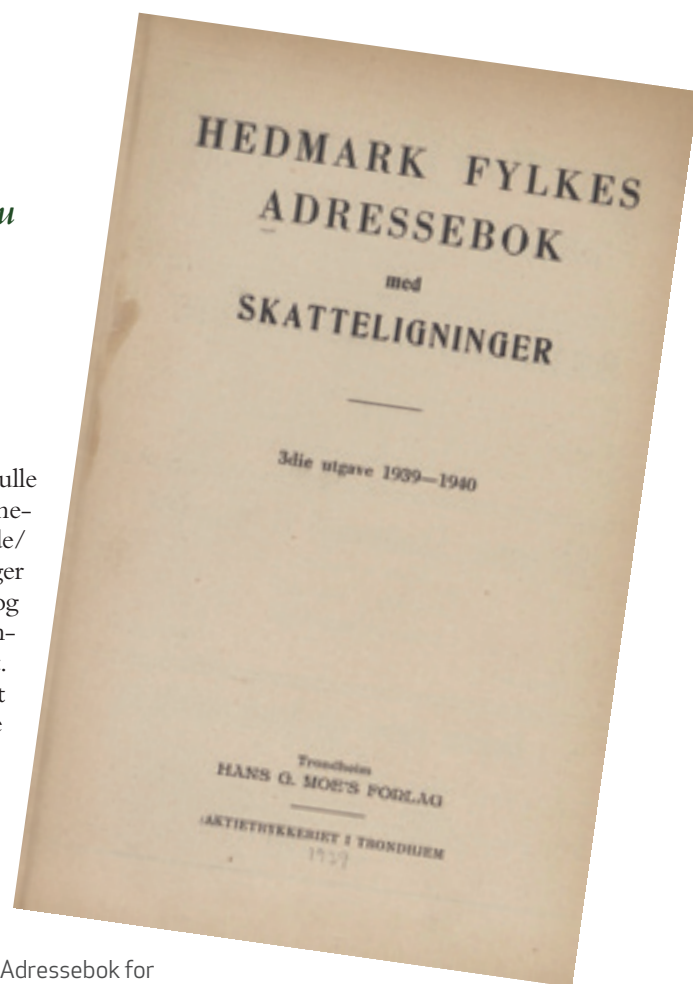
Den første adresseboken kom ut i Oslo i 1838. Bøkene skulle senere gis ut mange steder i landet. Disse bøkene kan både inneholde informasjon om privatpersoner og om næringsdrivende/bedrifter. En del av bøkene inneholder også skatteopplysninger om de som står nevnt, samt andre opplysninger som yrke og firmainformasjon. I bøkene som inneholder skatteopplysninger, vil du gjerne ikke finne de som manglet skattbar inntekt.

I adressebøkene finner du også gamle annonser fra lokalt næringsliv. Disse kan fortelle deg noe om lokalmiljøet dine forfedre bodde i. For eksempel hvilke butikker som fantes, noe som kan si noe om varetilfanget der de bodde. Samt datidens priser.

Du finner adressebøkene flere steder. Teknisk Museum har noen i samlingen sin. Det samme har Nasjonalbiblioteket. De har digitalisert mange av bøkene sine og du finner dem på Nasjonalbibliotekets nettside under kategorien «Adressebøker». Du finner også digitaliserte adressebøker på Digitalarkivet. Noen er også digitalisert av Slekt og Data.

I adresseboken fra Hedmark fra 1939/1940 får vi blant annet lese mer om Helene Aaberg som jobber som kjøkkenbestyrer og bor i Kirkeveien 22. Hun har ingen formue, men hadde en inntekt på 1900 kroner i 1938.

En annen som er nevnt i boken er Marie Aakesson. Hun er også bestyrer og bosatt i Torvgata 1. Hun har 3000 kroner i formue, og hadde en inntekt på 1700 kroner året før boken kom ut.

Adressebok for Hedmark med skattelikninger, 1939/40 Vol. 3.

FOTO: NASJONALBIBLIOTEKET

I boken er også fire personer med etternavnet Aalerud nevnt. Aksel, en fyrbøter og en bilreparatør, begge med navnet Mikael. En Ole E. Aalerud er også listet opp, han er pensjonist. Ole E. Aalerud har hele 12 000 kroner i formue.

TELEFONKATALOGER

Den første telefonkatalogen kom ut som et vedlegg til Aftenposten og Morgenbladet 20. november 1882. I telefonkatalogene kan du finne mange av de samme opplysningene som i adresselistene, og også disse finnes for mange steder i landet.

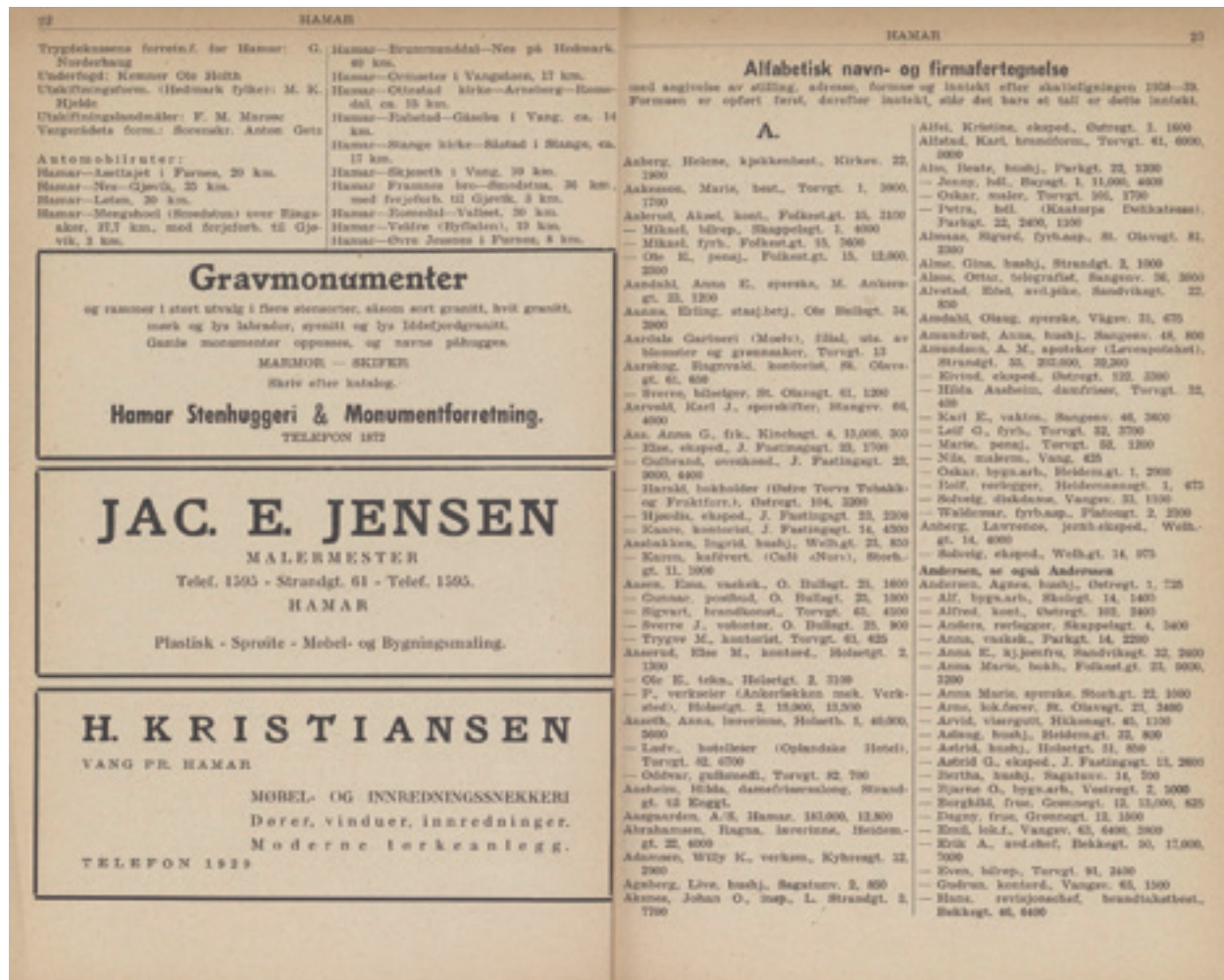
Du finner gamle telefonkataloger hos Teknisk Museum. De har alle telefonkataloger med unntak av enkelte kataloger fra 1920- og 1930-tallet. Du finner også mange telefonkataloger hos Nasjonalbiblioteket. Disse er ikke digitalisert ennå, men kan bestilles til lesesalen. Når det gjelder telefonkataloger som er digitaliserte, har Slekt og Data digitalisert flere og du finner dem på nettsiden.

I telefonkatalogen for Sandefjord fra 1933 kan vi blant annet lese at ingeniør Leif Eskedal bor i Leikvoldsgata 46 og har telefonnummer 2913. Seilmaker Anator Evensen bor på Hystad og har nummeret 2780.

Denne telefonkatalogen ble brukt i Kongsfjord, sannsynligvis på telegrafstasjonen.

Adressebok for Hedmark med skattelikninger, 1939/40 Vol. 3. FOTO: NASJONALBIBLIOTEKET

Hvordan bodde forfedrene dine?

Hvilke opplysninger kan du finne om en gård i kildene og hvilke kilder kan brukes? Her får du noen tips til arkivmateriale du kan kikke nærmere på.

■ KNUST SØRHUSBAKKEN

Landskyld, matrikkel og jordeiendom var tittelen på webinar som den erfarne slektsforskeren Jonny Lyngstad foreleste om over to dager i vår. Her fikk man et nærmere innsyn i hva man kan finne av kilder til forfedrenes eiendommer fra 1600–1900-tallet.

Lyngstad fortalte underveis at målet med webinar var at man kan se litt bort fra bare personnavnene, og heller gå mer i dybden på der de faktisk bodde.

– Man finner jo ut at en person ble født og døde da og da, giftet seg, fikk unger osv. Det sier likevel lite om hvordan de egentlig hadde det på den tiden. Får du derimot vite hvor stor gården var eller hvor mye de betalte da de tok over den osv., da får du en mye større forståelse. Flere biter vil falle på plass, sa han til seerne gjennom skjermen.

Webinaret finner du i opptak på våre nettsider, der du også finner flere titalls andre inspirerende digitale foredrag.

LANDSKYLD OG MATRIKKEL

Men hva er egentlig landskyld, spør du? Jo, det var den årlige avgiften en leilending betalte til jordeierne for leie av jorda. Det ble sett på som jordeiendommens verdi og ble brukt i forbindelse med kjøp og salg, arv og ved skattlegging.

Landskylden ble betalt i gårdens produkter, og dreide seg ofte om korn, mel, smør, talg, fisk, salt, huder og skinn. Eierne var som oftest embedsmenn, kirken, by-

Gård i Brumunddal, 1939.

FOTO: ESTHER LANGBERG / OSLO MUSEUM

Husmannsplass på Nes i Ringsaker, 1915. FOTO: EINAR LUNDSTEIN / ANNO DOMKIRKEODDEN

borgere og andre bønder. Landskyld falt gradvis bort med tiden da stadig flere bønder ble selveiere.

Matrikkel er derimot et kjent begrep også i dag, da det er det offentlige registeret over grunneiendommer i landet. Der står blant annet eierforholdet, samt eiendommens skattetakst og skattebeløp.

KILDER TIL EIENDOMMER

Hvor skal du så lete for å finne kilder om eiendommen der dine forfedre bodde? Under har vi listet opp noen tips til steder du kan få mer informasjon om dette.

I **matrikler og jordebøker** kan du få opplysninger om størrelsen på gården, hvem som var eier, hvor mye eieren av gården måtte betale i skatt og eventuelt størrelsen på buskapen og avlingene. Kanskje kan du også få opplysninger om når eieren fikk skjøte på gården. Matriklene og jordebøkene finner du i Riksarkivet, i statsarkivene og på digitalarkivet.no.

I **pantebøkene** kan du blant annet lese om kjøp og salg av eiendommer, skylddeling – altså når en eiendom ble delt i to og grensebeskrivelser, også kalt grenseopp-ganger. Her kan det også stå hvor mye pant banken hadde i eiendommen. Pantebøkene ble ført fra 1600-tallet, men ble vanlige fra 1700-tallet. På digitalarkivet.no kan du finne digitaliserte pantebøker frem til 1950. Panteregister og gammel grunnbok er inngangen til å finne aktuelle dokumenter i pantebøkene. Gammel grunnbok overtok for panteregisteret fra 1935. Forretninger / dokumenter som da fremdeles var gyldige ble overført til gammel grunnbok. I gammel grunnbok / panteregister finner du opplysninger om hva slags forretning som er tinglyst, og når det skjedde.

Videre er det en referanse til panteboknummer og sidetall som du bruker for å finne selve dokumentet i

panteboken. En inngang til å finne eiendomsopplysninger er å skrive inn gårds- og bruksnummer på nettsiden media.digitalarkivet.no/self-service/grbb. Da får du tilsendt historikken til eiendommen på e-post. Vet du ikke hvilket gårds- og bruksnummer eiendommen hadde, kan du søke opp dette på seeiendom.no. Der kan du også se hvem som eier eiendommen i dag. Du finner en guide til hvordan du bruker disse to sidene i kombinasjon på våre nettsider.

I **tingbøkene**, som er arkivmateriale som gir oss informasjon om rettssaker og andre juridiske hendelser, finnes det også opplysninger om tinglysing ved kjøp og salg av eiendommer, samt om leie av jordeiendommer. Ved rettssaker måtte de involverte dokumentere hvor de bodde, og i noen tilfeller måtte de legge frem skjøter på det de eide. Dette materialet strekker seg tilbake til midten av 1600-tallet. Tingbøkene frem til rundt 1800 er digitalisert under «Rettergang og straff» på digitalarkivet.no.

Skifteprotokollene finnes helt tilbake til 1600-tallet, og gir opplysninger om fordeling av eiendeler, for eksempel etter et dødsfall. I skiftet kan det stå hvor mye noen eide i en gård og at arvingene har fordelt verdiene i denne innbyrdes. Du finner skifter på digitalarkivet.no og i statsarkivene.

I enkelte kildeserier fra 1600- og 1700-tallet vil det også finnes opplysninger om eiendomsforhold. Dette gjelder for eksempel **lensregneskap**, **stiftamtstuerregneskap**, **fogderegnskap** og **byregneskap**. Alt dette finnes under «Regneskap og skattemateriale» på digitalarkivet.no.

KILDER

- Jonny Lyngstad
- [Slektogdata.no](https://slektogdata.no)
- Snil.no, Thor Falkanger, «Landskyld». Hentet 15.04.21 <https://snl.no/landskyld>
- Snil.no, Thor Falkanger, «Matrikkel». Hentet 15.04.21 <https://snl.no/matrikkel>
- Terje Nomeland (Arkivverket)

Branntakster

En av våre viktigste kilder til beskrivelser av hus er branntakstene, og heldigvis kan de søkes på hjemme fra din egen stue.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

I 1761 kom det en forordning om brannforsikring i byene i Danmark. Risør var en av byene som valgte å innføre en lignende taksering samme år. I forsikringen ble det registrert en kort beskrivelse av hver bygning og detaljer om disse. Fra 1767 ble obligatorisk brannforsikring av bygninger i alle norske byer innført – og dette skulle gjøres hvert tiende år.

De eldste branntakstene er som regel kortfattede, men blir mer detaljerte etter hvert som årene går.

I branntakstene står husenes nummer, og noen ganger er også bydel, kvartal, rode eller gatenavn oppført. I mange tilfeller kan du også få flere detaljer om huset, som bygningsmateriale, bredde, lengde, høyde og etasjer.

TAKSERING STARTER PÅ LANDET

Fra 1845 ble det frivillig å forsikre bygningene i byene, og på landet var det fortsatt frivillig. Bygningene i bygd og by ble inndelt i forskjellige brannforsikringsklasser. Billigst var det å forsikre murhus, mens spinkle uthus med spon eller halm på taket var dyrest. Det var også billigere å forsikre bygninger på landet enn i byen, på grunn av avstanden mellom eiendommene.

HVOR FINNES MATERIALET?

Du finner branntakstene på digitalarkivet.no.

ET PAR EKSEMPLER FRA ARKIVENE

En av dem som fikk utført branntakstregistrering var Ola Bjørkehaug på gården Bjørkehaug i Jostedalen, gård-nummer 17, bruksnummer 7. Branntaksten ble gjort etter krav fra eieren og eieren møtte også opp selv. Datoen registreringen skjedde var 2. juli 1951.

Bygningene var da tidligere registrert i Brannkassen, for trygdesummen 10 000 kroner.

Bygningen på gården var laget av tre og taktekingen var av papp. Bygget var 9,5 meter langt, 7,7 meter bredt

og fire meter høyt til taket. Den første etasjen var innredet med fire rom og gang, mens andre etasje ikke var innredet. Det var én pipe, og tre ovner, og grunnmuren var to meter. Bygget hadde også kjeller.

Det var også låve og løe på gården, stabbur og et tilhørende stølshus.

Det er også besvart en del branntekniske spørsmål. Som at pipa blir feia to ganger om året og at brannvernutstyret på gården er bøtter og vann.

Branntaksten til et hus kan også dukke opp på Nasjonalbibliotekets nettsider.

I bokserien *Norges bebyggelse*, som kom ut på 1950-tallet og 1970-tallet, kan vi blant annet lese om huset/gården Lia i utgaven *Norges bebyggelse: Sørlege seksjon Herredsbindet for Aust-Agder Østre del*, s. 46.

Om Lia står det:

«Lia, gnr. 38, bnr. 57, ca. 3 km fra Arendal, ved Gunhildsbuavn., Postadr. Austre Moland pr. Arendal. Areal ca. 1,5 da. Hovedbyggn. oppf. 1951–53 av bindv. i 1½ ets., 67 m². 5 rom, kjøk., kjeller. Branntakst 35 000. Til nåv. eier 1948. Eier gårdsarb. Oskar Knutsen, f. 7/7–10 i Vegårshei, foreldre Karen og Tjøstolv K.»

Mange andre eksempler finner vi i *Norges bebyggelse: Nordlige seksjon Herredsbindet for Sør-Trøndelag Vestre del*. På side 22 kan man bl.a. lese:

«Stensdal ligger i bunnen av Verrafjorden, ca. 13 km fra Stavøy. Postadr. Stavøy. Areal 70 da, derav 35 da dyrket mark. Hovedbyggn. by oppf. 1949 av bindv. og plater i 2 etsj., 60 m², 5 rom, kjøk., kjeller. Fjøs og stall oppf. av tømm. 1900, låve av bindv. s. å. Branntakst 60 000. Besetn. 2 kuer, 1 kalv, 1 hest, 1 gris, 8 sauer. Eier Agdenes kommune. Forpakter Jon Øyan, f. 6/6–02 i Agdenes, foreldre Anna og Ole Terning, 1952 g. m. Jorun Seternes».

På Slekt og Datas nettsider ligger et webinar kalt *Branntakstprotokoller* av Jonny Lyngstad.

Personer utenfor bolighus ca. 1920–1940.

FOTO: AKSEL STORVIK /
HELGELAND MUSEUM

Digitale kilder til elever

Her får du tips til hvordan du kan finne slektningene dine i digitale skolearkiver.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

I 1739 fikk Norge den første skoleloven. Den kom tre år etter innføringen av konfirmasjonsplikten i 1736. Konfirmasjonsplikten sa at alle unge skulle konfirmeres. Den ble innført av den pietistiske kongen Christian VI av Danmark-Norge. For å kunne lære seg konfirmasjonsløftet måtte de unge ha en viss lesekunnskap og kristendomskunnskap, og det var bakgrunnen for den første skoleloven. Hvordan loven ble håndhevd varierte veldig fra sted til sted. På landsbygda var det ofte en omgangsskole med undervisning noen ganger i året. Fagene elevene hadde var kristendom, lesing og noe skriving, samt salmesang. Men på denne tiden handlet under-

visningen mest om å pugge og ikke forstå. Så mange kunne lese ordene, men hadde ikke lært seg å forstå budskapet.

FOLKESKOLELOV FRA 1889

I 1889 fikk Norge en ny skolelov: Folkeskoleloven. Det var den første loven som beskrev både skoleplikt og skolerett, altså at elevene hadde rett til å få undervisning, ikke bare plikt. Loven sa også at alle barn hadde rett til sju års skolegang, og fag som regning, gymnastikk, geografi og historie ble lagt til undervisningen.

Klassebilde utenfor Ingebergbakken skole i Vang, 1957. FOTO: UKJENT / ANNO DOMKIRKEODDEN

Blide elever i et klasserom i Vang, 1947–48. FOTO: ARNE WITH NORMANN / ANNO DOMKIRKEODDEN

Klasserom med gutteklasse og deres lærer i Oslo, 1915.
FOTO: UKJENT / OSLO BYARKIV

Undervisning i klasserom i Ringsaker, 1907.
FOTO: UKJENT / ANNO DOMKIRKEODDEN

Fremdeles var skolegangen i by og land noe annerledes, der landsbygda fremdeles hadde omgangsskoler og dermed noen færre undervisningsdager enn skoler i byene. Barn på landsbygda ble også i større grad brukt som arbeidskraft, i motsetning til i byene der barnearbeid var i ferd med å bli forbudt. En annen forskjell mellom by og land, var at gutter og jenter gikk i samme klasse på bygda, men ikke i byene. Dette handlet primært om praktiske hensyn. Utover det var skoledagen lik, med fem timers skoledag.

Folkeskoleloven var på mange måter et folkeopplysningsprosjekt. Målet var å oppdra folket til å bli demokrater som kunne bidra i, og være en del av, et demokratisk samfunn, samt følge lover og regler. Dette var en god stund før unionsoppløsningen i 1905, men arbeidet med å bygge en nasjon var allerede i full gang etter 1814. Elevene lærte derfor om kongerekken og vikingtid, og lesebøkene deres var fylte med norske folkeeventyr.

HVA KAN FINNES I SKOLEARKIVENE?

I skolearkivene kan det finnes mye interessant informasjon. Disse arkivene finner du i de kommunale arkivene, men noe kan også fremdeles ligge på skolene. Her er noen eksempler på hva som kan finnes i disse arkivene:

- **Elevprotokoller.** Disse protokollene inneholder ofte navn på eleven, forsørgers navn, adresse, oppmøte, fravær og fraværsgrunn. Skolebytte og fødselsår vil også stå. Da kan man se om en elev har gått om igjen, om han/hun er eldre enn de andre.
- **Straffeprotokoll.** I 1936 ble det forbudt å straffe elever, uten at det ble håndhevet av alle lærere. Frem til dette ble reglene for avstraffelse gradvis strammet inn. Blant annet ble det innført en regel om at overlæreren måtte være til stede om et barn skulle straffes, og at straffen skulle protokollføres.
- **Tilsynslærerens rapporter.** Tilsynslæreren var den som dro hjem til barn som hadde mye fravær, og ordnet med gratis skolemat, sko og bøker om en familie var veldig fattig. Dersom en elev fikk denne gratisordningen, står det også av og til i skoleprotokollen. Da har gjerne læreren skrevet «Fri».

- **Skoleavis.** I en del skolearkiver kan det finnes eksemplarer av skoleaviser.
- **Elevarbeider.** I enkelte skolearkiver finnes det arbeider elever har gjort. I skolearkivene kan det også finnes informasjon om lærere ved skolen. Om du ønsker mer informasjon om andre kilder du kan finne lærere i, kan du ta en kikk på artikkelen om høyere utdanning. Om du lurar på hva som finnes av materiale etter skolen eleven du er på jakt etter gikk, kan du ta en kikk på Arkivportalen.

HVA KAN FINNES PÅ NETT?

På Digitalarkivet ligger det også en del digitaliserte skoleprotokoller og karakterprotokoller.

Der finner vi blant annet protokollen etter Byskolen i Sandefjord mellom 1885 og 1900.

Her kan vi blant annet lese at Berthe Marie Larsen ble innmeldt på skolen 7. mai 1890. Hun begynte i 1A, og da hun fullførte skolen gikk hun i 7B. Faren hennes som er oppført som foresatt, er tømmermann Ole Larsen, og de bor i Bjerggaten.

Bosatt i samme gate er Knut Viktor Refheim. Han står innmeldt på skolen 8. juni 1898.

En annen digital kilde er klassebilder. Skolefotoografering var noe veldig mange elever var med på i løpet av skoletiden. Ofte finnes disse bildene primært i privat eie, men du finner også mange skolebilder på nettsiden Digitalt Museum.

En tredje kilde som kan være verdt å sjekke ut, er bøkene og avisene på Nasjonalbibliotekets nettsider. Skolene er jo en viktig arena i de fleste lokalsamfunn, så ting som skjer der kan være av offentlig interesse for avisene å skrive om. Et eksempel er *Langesunds blad* som skriver om eleven Hans J. Kjendalen 22. september 1917 på s. 2:

«Paaskjønnet skoleelev

Eidanger herredsstyre besluttet, efter skolestyrets indstilling, sidste møte at bevilge 25 kroner til indkjøb av en gave, som skal overrækkes skoleelev Hans J. Kjendalen ved konfirmationen i høst for hans flid og øvrige gode forhold ved skolen. Det vilde være gjildt at der var mange slike elever i skolerne»

Ulike nettkilder til studenter

Om en av dine forfedre var student, kan minnebøker og årbøker være en kjempegod kilde for å komme litt tettere på dem og deres liv, tanker og erfaringer.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

Under får du noen tips til relevante internettressurser hvor du kan finne mer informasjon om studentene blant dine forfedre.

BIOGRAFISKE ÅRBØKER

På mange skoler har man tradisjon for å lage årbøker ved skoleslutt eller skolestart. Samtidig gjenforenes mange klasser ved de store årsjubileene. På Universitetet i Oslo valgte de seg en kombinasjon ved å utgi bøkene *Studentene fra....* Dette er jubileumsårbøker som gir biografiske opplysninger om studenter som ble uteksaminert mellom 1865 og 1943, og hvordan det hadde gått med

Studenter med studentluer, 1900.
FOTO: FERDINAND LORENTZ PRALL ELSTER / OSLO MUSEUM

dem etter skoleslutt. På Nasjonalbibliotekets nettsider finner du disse digitalisert og tilgjengelig. Du finner dem enklest ved å søke på navnet til den du søker etter. Husk gåseøyne foran og bak navnet når du søker.

I årboken *Studentene fra 1927* kan vi blant annet lese mer om Ragnhild Fjeldberg. Hun er husmor og bor i Oslo da boken skrives. Hun har flere barn og er gift med en kapellan. Mellom 1929 og 1930 hadde hun et studieopphold i England. Interessene hun oppgir er språk og litteratur, og som en stor glede oppgir hun vaskemaskinen, mens sammorsken er hennes store ergrelse.

REISTE UTENLANDS

En annen som er omtalt er Gunvor Ross Campell. Hun beskriver livet sitt slik:

«Etter et noe omflakkende barndoms- og ungdomsliv har jeg nytt å bo 20 år i ett og samme hus, i en trivelig liten markedsby her på vestkysten av Skottland, hvor Robert Burns' minne dyrkes med et årlig ritual som ville gjøre Ibsen og Bjørnson grønne av misunnelse. Ferieturer til Norge har vært eventyr for barna. De elsker Norge».

Hun oppgir «Driver en del foredragsvirksomhet og blåser etter evne Norges trompet».

JOURNALISTKARRIERE

En tredje som er omtalt i boken er Herborg Handagard.

Hun er journalist, født i Oslo og datter av lege Idar Handagard og Sara Thingulstad. Gift i 1927 med sakfører Olav Solheim 13. juni 1902. Ekteskap ble oppløst 1938. Gift på ny i 1940 med disponent Peder Holm. Hun har tre barn: Tor, Solveig og Frode.

Videre skriver hun:

Student leser i lesesalen, 1939. FOTO: RIGMOR DAHL DELPHIN / OSLO MUSEUM

Forelesning i et auditorium, 1950. FOTO: LEIF ØRNELUND / OSLO MUSEUM

«Ansatt bladet *Nøreg* under redaktør Åsolv Holte i 1934. Lærte senere stenografi og maskinskrivning, arbeidet som kontordame til 1939, da ansatt i *Sunnmøre Arbeideravis*. Senere ansatt *Romsdals Budstikke* i samtrykning med *Ålesunds Avis*, ledet NTB's kontor for Møre og Romsdal under krigen. Ansatt i *Sunnmøre Arbeideravis* 1945, Arbeidernes Opplysningsforbund 1947, Arbeidernes Pressekontor 1948–50, *Arbeiderbladet*, Oslo 1950».

Hun har også vært medlem i Ålesund bystyre mellom 1945 og 1947 og formann i barnehagenemnda i Ålesund. På spørsmål om hva som gleder henne svarer hun: «Det gleder meg at mannfolka endelig begynner å kunne trille sine egne unger i barnevogn!»

MINNEBØKER

Studietiden blir for mange første møte med voksenlivet og egen bolig. Da kan det være godt å ha en myk overgang i starten. Mange Oslo-studenter har et forhold til Blindern Studenthjem som ble opprettet i 1925. Dette hybelhuset er drevet som en privat stiftelse og gir studentene både kost og losji inkludert i husleien.

Når man bor mange personer tett oppå hverandre, knytter man ofte tette bånd. Det var kanskje derfor behovet for å lage boken *Blindernboka: studentene fra Blindern studenthjem 1925–1942* meldte seg i 1948? Her finner man oversikt over blant annet ridderskap, hussanger og tidligere beboere som falt i 2. verdenskrig. Med andre ord et unikt innblikk i datidens studentliv.

Du finner også en del opplysninger om livet til de som bodde der. Hvordan det har gått med dem, hvilken yrkesvei de endte opp med å ta og oversikt over familie, bosted og arbeidsplasser.

En som er omtalt er blant annet Odd Dessingtholm, i boken også anført med kallenavnet Pasja'n. Han er overrettssaksfører i Bergen, og født 21. juni 1908 i samme by. Etter Blindern-oppholdet drev han fra 1937 egen sakførerforretning i hjembyen. Under krigen jobbet han med å organisere en flyktningleir for nordmenn i Sverige.

Men du kommer ikke til å finne noen jenter der. De fikk nemlig ikke flytte inn før i 1976.

STUDENTAVISER

Som i dag var det ikke bare fag som fortidens studenter brukte tiden sin på. Å lage studentavis er en aktivitet mange forbinder med studietiden. *Samfundsbladet* ble utgitt for første gang i 1818 av Det Norske Studenter-samfund i Kristiania (Oslo). Du kan lese de digitaliserte versjonene på Digitalarkivet. Disse gir et spennende innblikk i hva datidens studenter var opptatt av.

Der finner du også diverse lydklipp fra General-forsamlingene til foreningen, med ulik lyd kvalitet.

GAMLE STUDENTOPPGAVER

Selv om universitet lenge var for noen få, ble det gradvis større mulighet for å studere om man virkelig ville det. Noen fikk til og med ta en doktorgrad. Hvis du lurer på hva studentene forsket på før, finnes det en oversikt over tidligere oppgaver og avhandlinger på nettsiden til Universitetet i Oslo. Det er flest fra vår tid, men det finnes også noen få fra langt tilbake. Den eldste er fra 1908, og heter *Undersøkelse av seks gravhauger på Kuskerud, Sørums, Akershus i 1908* – og ble skrevet av Gustav Mørch.

En gullgruve til forfedres yrkesliv

Oppslagsverk til ansatte kan gi mange spennende opplysninger, lett tilgjengelig fra egen stue.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

Du finner mange av oppslagsverkene på Nasjonalbibliotekets nettsider. Husk at det også kan finnes mer lokalhistoriske verk som tar for seg ansatte i et avgrenset område, og at mange fagforeninger, firmaer og organisasjoner ofte har gitt ut jubileumsverk som kan inneholde interessante opplysninger om både arbeidsliv og ansatte. Disse er ikke nødvendigvis digitalisert.

LENSMENN

En bokserie som finnes i flere årganger er *Norges lensmenn*.

I utgaven fra 1923 kan vi lese om Johan Peter Aune. Han ble dimittert fra Klæbu seminar i 1889 og hadde flere ulike jobber frem til 1906, da han ble lensmann i Verran. Han var også organist ved Verran kirke fra 1880 til 1922. Gift med Lotte fra 1881.

En annen som er omtalt er Kristen Olav Austbø. Han tok eksamen ved Rogaland fylkes landbruksskole i 1914. Utdanning utover det er seks måneder ungdomsskole og tre måneder politiskole. Hans karriere blir oppsummert som gårdbruker, bankdirektør og lensmann i Rennesøy fra 22. juni i 1920.

Portrett av en lensmann.
FOTO: ANNO DOMKIRKEODDEN

MANGE BØKER OM LEGER

Den mest omfattende bokserien må være *Norges Læger/ Norges Leger* som strekker seg over et par hundre år.

I *Norges læger: 1926–1936* kan vi blant annet lese om Einar Johan Berle som var sønn av en overlege. Det står også ramset opp hvilken yrkeserfaring han har. Fra 1936 er han oppført som assistentlege ved Talvik tuberkulosehjem og barnekoloni, kombinert med å være assistentlege til distriktslegen i Talvik. Han er oppført som ugift.

Lilli Bernstein er en annen som er omtalt. Hun ble født i 1909 i Oslo. I andre halvår i 1936 var hun innom som vikar for flere ulike leger, med påfølgende opphold som lege på Valen asyl og for distriktslegen i Hosanger. Hun er også ugift.

JURISTER FINNES I OPPSLAGSVERK

Dersom du har jurister i familien, vil du også kunne finne mange nyttige opplysninger.

En av dem som er omtalt i boken, er Fredrik Magnus Hesselberg, født 10. desember 1874 i Tjølling. Han var sønn av sakfører Ivar Hesselberg og Petronelle Susanne Leegaard.

Av erfaring og utdanning er følgende listet opp:

«Eks. art. 1894, jur. embedseks. våren 1899. Dommerfullmektig og kst. sorenskriver ved Sør-Jarlsberg sorenskriverembede 1899–1901. Overrettssakfører 1901. Eget kontor fra 1902. Adr. Larvik.

Har stud. engel: sjørett og strafferett i London, samt civil rettergang i København og Dresden 1921. Fast beskikket forsvarer ved Larvik herredsrett og ved Larvik og Sandefjord byretter 1913–16, aktor fra 1916. Kommissjonær for Hypotekbanken og for Småbruk- og Boligbanken fra 1909».

Pasient på legekontoret i 1948.

FOTO: UKJENT / ANNO DOMKRIKEDDEN

Han har også vært politisk aktiv ifølge boken.

«Medlem av Tjølling herredsstyre 1904–07, Larvik bystyre og formannskap 1911–23 og Larvik budjettkomité 1917–23, tidligere medlem av husleienevnden, skattetakstkomiteén, m. v. Formann i styret for Legatet for Larvik Bys Vel, Forstander for Laurvig Hospital, m. v. Utgav 1920 Boligsaken i Larvik til og med 1920, 1919–22 Larvik kommunalpolitiske Historie, 5 håndbøker for tidsrummet 1671–1922, og 1927: Larvik og Omegn».

På privaten ble han 26. februar 1904 gift i Larvik med Kristine Haslund Pharo. De har fem barn.

En annen som er omtalt er Bernt Anton Heyerdahl, født 7. april 1881 i Oslo. Sønn av ekspedisjonschef Thorbjørn Heyerdahl og Nini Thinn.

Av erfaring er følgende listet opp:

«Eks. art. 1898, jur. embedseks. høsten 1903. Fullmektig hos advokatene A. M. Seip, Carl Lundh og Per Rygh, Oslo, 1903–10. Eget kontor fra 1911, i kompaniskap med advokat Christian Vogt fra 1914, med advokat Nicolay L. Bugge fra 1919, og tillike med advokat Sven Arntzen fra 1927. ADR. Oslo Høiesterettsadvokat 1910. Medlem av styret for Oslo krets av Den Norske Sakførerforening 1929–33».

Han er også gift. Den 16. mars 1907 i Oslo med Ada Stephanson. De har fire barn.

Det er mest menn som er omtalt i boken, men en kvinne vi finner her er Erika Egede Lie, født 29. mars 1878 i Oslo. Datter av lege Oscar Elias Gottlieb Nissen og Erika Røring Møinichen Lie.

Hennes erfaring er:

«Eks. art. 1895, jur. embedseks. våren 1918. Dommerfullmektig ved Follo sorenskriverembede 1918, Nedre Romerike sorenskriverembede 1919–20 og Oslo skifterett 1921–22.

FOTO: UKJENT / OSLO MUSEUM

Jurister er blant de mange yrkene som finnes i oppslagsverk. Her fra en rettssak i 1920–30.

Fullmektig hos advokat Chr. Butenschön, Oslo, 1922. Overrettssakfører 1922. Eget kontor fra 1923. ADR. Oslo. Protokollsekretær i Høiesterett ca. 1 år. Studerte filologi 1898–1900. Studieophold i England og Frankrike 1900–03, samt senere en rekke studieophold i Schweiz, Tyskland, Nord- og Syd-Amerika (sprog)».

Hun ble gift 9. oktober 1900 i Oslo med professor Mikael Strøm Henriksen Lie. Han gikk bort i 1926.

VIL DU FÅ DEN FULLE OVERSIKTEN OVER SLIKE BØKER?

Vi har laget en oversikt over ansattebøker på vår nettside slektogdata.no. Artikkelen heter *Oppslagsverk til ansatte*. Der finner du også lenker til ulike bøker.

Hva engasjerte forfedrene seg i?

Har du forfedre som var medlemmer eller hadde aktive verv i frivillige organisasjoner? Da vil tidsskrifter gi deg mye nyttig og spennende informasjon.

■ KNUST SØRHUSBAKKEN

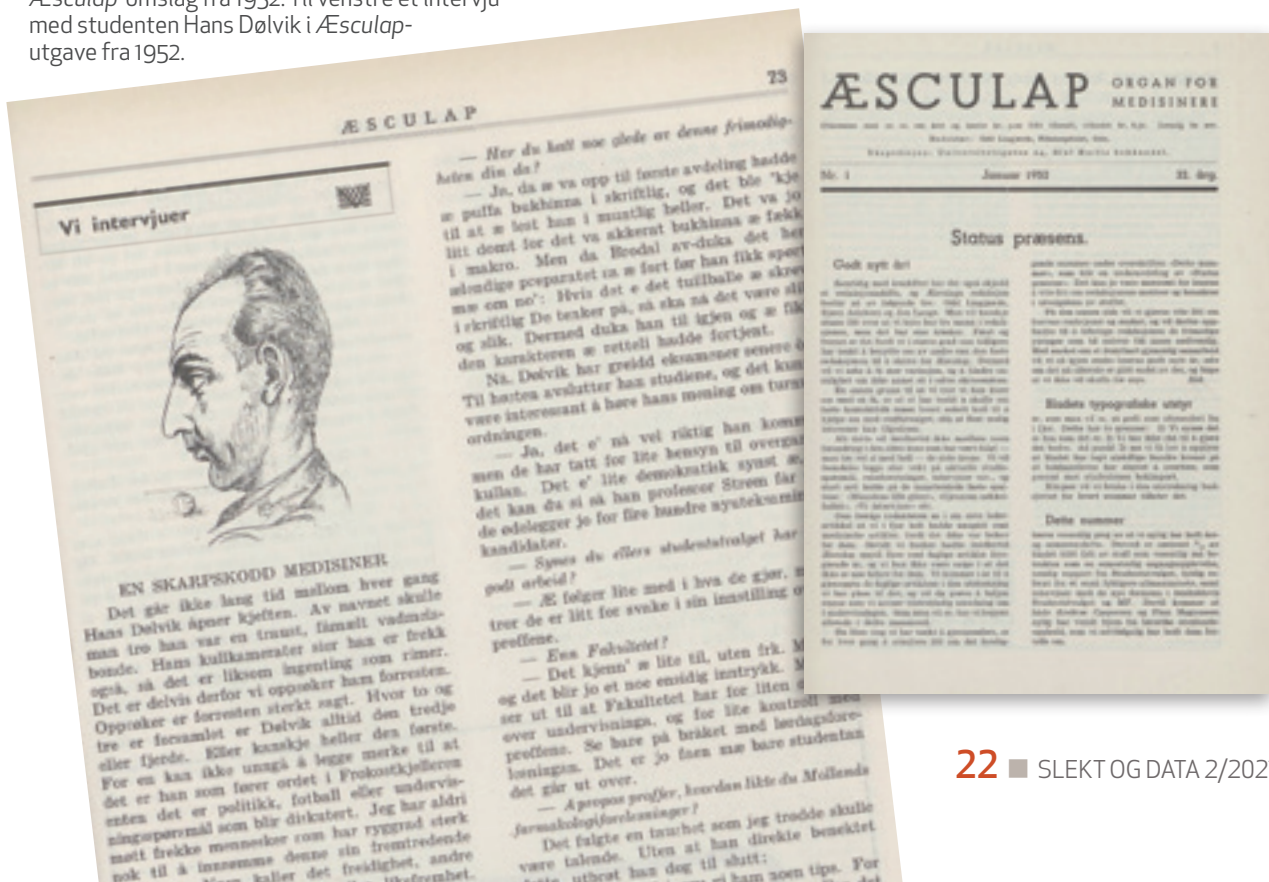
Ja, for kanskje var slektningen din medlem i et idrettslag, fagforening eller lignende? Tidsskrifter kan blant annet dele opplysninger om klubbaktivitet, arbeidsliv og medlemmene i laget – ofte også illustrert med bilder. Man får dermed et forsterket inntrykk av hva vedkommende var interessert i.

Nasjonalbiblioteket har digitalisert mer enn 50 000 tidsskrifter. Det dreier seg om lokalhistoriske-, faglige- og vitenskapelige tidsskrifter, uke-, medlems- og menighetsblader, tegneserier med mer. Alt ligger lett tilgjengelig

på deres nettsider. Søk i nettbiblioteket øverst på siden, bla nedover til søkeresultatene for tidsskrift, velg «se flere» og vipps – alt av relevant tidsskriftmateriale vises på skjermen! Oversikt og lenker rundt dette finner du også på vår nettside.

Tidsskriftene som er tilgjengelige på Nasjonalbibliotekets nettside, er valgt ut av fagmiljøene i biblioteket. I utvalget finner man først og fremst allmennkulturelle tidsskrift som bidrar til informasjon og refleksjon over kultur- og samfunnsspørsmål.

Æsculap-omslag fra 1952. Til venstre et intervju med studenten Hans Dølvik i Æsculap-utgave fra 1952.

Ormsund Roklubs årbok fra 1955. Her var det også et intervju med klubbens 78 år gamle båtbygger Olaf Andersen.

Hvilke godbiter kan man så spore opp blant alle tidsskriftene? I denne artikkelen vil vi vise noen eksempler på nettopp dette.

MEDISINBLAD FOR STUDENTER

Æsculap er et magasin for norske medisinstudenter, som ble opprettet i 1920.

Har du en slektning som har studert medisin, vil man finne mange saker som studentene var opptatte av. I utgaver fra 1952 var noe av dette turnus- og militær-tjenesten, terapiundervisningen og legeetikk.

I tillegg har studenter både blitt intervjuet og skrevet selv i tidsskriftet. Et eksempel på førstnevnte er Hans Dølvik, som er en selverklært rappkjeftet nordnorsk student. «Nei, æ ska' jaggu gi ham noen tips» lyder åpningsreplikken på svaret som dreide seg om en foreleser han synes var for «tørr». Han forteller ellers om livet med kone og barn, fotballinteressen og om fremtidsmulighetene innenfor faget.

ÅRBØKER OM ROKLUBB

Mange idrettslag har gitt ut årbok. Ormsund Roklub fra Bekkelaget i Oslo, som for øvrig ble stiftet i 1883 og er aktive den dag i dag, er blant disse.

I utgaven fra 1955 finner man en liste over alle de nær 200 medlemmene i klubben, portrettbilder av styret,

KLUBBENS BATMANN

Olaf S. A. Andersen.

Kald oktoberkveld. Fullmånen speiler seg i Paddehavet og skaper romantikk.

Jeg rusler hjemover. Har vært på visitt hos båtmannen vår. Han boe borte i Mahnøysund, i et lite hus tett ved stranden, sammen med sin elskverdige kone. Her har han bodd de siste 8 år.

Det ble en interessant visitt. Båtmann Andersen er fisker av yrke, men sysler med ganske andre ting enn å fiske for tiden. Båtmann Andersen er nemlig en autodidakt. Et leksikon definerer det vanskelige fremmedord som «en selvlært persón». Det er nemlig rett og slett utrolig hva en fingernem kar i sitt 78. år kan prestere.

Han bygger for tiden en 4 innrigger. Ikke i det formatet vi vanligvis ser en slik båt, men en modell, $\frac{1}{10}$ av vanlig størrelse. Boed-

46

resultater fra konkurranser, artikler om ulike aktiviteter tilknyttet idrettslaget med tilhørende bilder osv. Det er også viet et intervju med klubbens 78 år gamle båtbygger Olaf Andersen, som både forteller om interessen for å skape noe med hendene og da han i yngre dager var en aktiv roer selv. Såpass

givende var det å høre båtmannen fortelle om dette, at den utsendte glemte bussen han hadde lovet kona å ta på vei hjem igjen.

TYPOGRAFIFAGET

Typografiske Meddelelser er et fagblad utgitt av Den Typografiske Forening, Norsk Centralforening for Boktrykkere og Oslo Grafiske Fagforening.

Hvis du har en slektning som jobbet i typografi-bransjen, kjente vedkommende trolig godt til bladet som tok temperaturen på hva som foregikk innenfor faget. I utgaver fra 1952 ser man at medlemstallet var på 5000.

Her finnes mye info fra de ulike foreningene, noen hyggelige ord med portrettbilde av jublanter og avdøde i faget, artikler om lønnsnivået med mer. Blant de som feiret et rundt tall, var den pliktoppfyllende 50-åringen

Omslag for fagbladet *Typografiske Meddelelser* fra 1952. Rosende ord av jubilaranten Andrew Borg Nilsen i en *Typografiske Meddelelser*-utgave fra 1952.

Andrew Borg Nilsen fra Larvik. Han jobbet som maskinsetter i *Drammens Tidende*, og fungerte i tillegg som formann og sekretær i lokale komiteer. «Borg Nilsen er en skvær og rettlinjert kollega, alltid rede til en tjeneste», lød det i gratulasjonen.

MED SKI PÅ BEINA

Snø og Ski er navnet på Ski-foreningens årbok.

I 1950-utgaven finner vi blant annet fyldig informasjon om Holmenkollrennene, vinter-OL i Lake Placid, forberedelsene mot Oslo-OL og flere bilder av utøvere, medlemmer og barn på skiskoler.

Visste du for øvrig at et hopprenn i et parkområde i London samlet 100 000 briter? Realiteten ble til takket være norske ildsjeler, og det står skrevet at «engelskmennenes begeistring over hva de så var ikke til å beskrive».

Man blir også bedre kjent med langrennsløperen Olav N. Økern, som fikk Holmenkollmedaljen dette året. Han satt mer enn to år i tysk fangenskap under andre verdenskrig, men var i verdenseliten både før og etterpå. Det nevnes også litt om hvordan han var utenfor sporet: «Mennesket i ham, hans personlige fremtreden, hans humør og lyse smil har gjort ham elsket av oss alle».

TRELASTINTERESSE

Sagbladet var Berger Langmoens interne informasjonsblad. Han grunnla trelastbedriften Berger Langmoen A/S i Brumunddal i 1922. Bladet går i dag ut til medlemmer i Norsk Bygdesagforening.

I oktoberutgaven fra 1959 finner man fagforeningsnytt, navn på besøkende som var innom bedriften, relaterte innlegg, bilder av jubilarer med mer.

Et intervju får man også med Severin Nordsveen i spalten «de eldste har ordet». Han hadde arbeidet som bordkanter i et høvleri i en årrekke, og forteller om

◀ Forsiden til en utgave av *Sagbladet* fra 1959.

det gode kameratskapet på jobben, da han som ung reiste rundt som skomaker, hvordan arbeidshverdagen var under krigsårene og så videre.

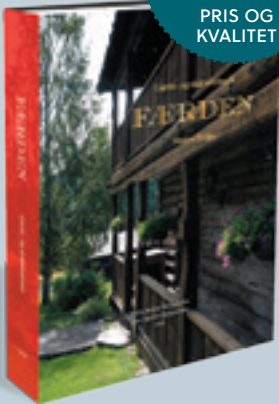
STÅLKAMERATENE

Kjenner du til slektninger som har vært aktive i Stålkameratene, som er et idrettslag fra Mo i Rana? Klubben opplevde en stor medlemsvekst i årene etter frigjøringen, da antallet lød på nær 600 før man gikk inn i 50-årene.

I et julenummer fra 1949, som for øvrig bærer samme navn som idrettslaget, finner man mye relevant lestoff om året som gikk mot slutten. Eksempelvis informasjon og bilder fra aktiviteter, idrettslige prestasjoner og intervjuer med utøvere og medlemmer.

Ordføreren i kommunen, Erling Lange, ble også stilt noen idrettslige spørsmål. Han var tydelig på at idretten skulle være en «massebevegelse som har til oppgave å skape et velpleiet og veltrimmet legeme, med en sunn sjel og et harmonisk sinn og som danner grunnlaget for det ideelle kameratskap mellom lagene og kretsene i landet vårt». ■ ■

BEST
PÅ SLEKT- OG
HISTORIEBØKER
PRIS OG
KVALITET

LAGE slektbok?

.....

VI HJELPER DEG FRA MANUS TIL FERDIG BOK

.....

BOKDESIGN

- › Formgivning
- › Design av omslag
- › Bildebehandling

.....

TRYKK

- › Stivbind og mykbind
- › Høy kvalitet
- › Frakt inkludert

.....

**Interface
Media**

www.interfacemedia.no

Norsk Lysingsblad

En utrolig god kilde til personopplysninger er publikasjonen Norsk Lysingsblad. Publikasjonen ble første gang utgitt i 1883 som Norsk Kundgjørelsestidende. Du finner den i digitalisert form på Nasjonalbibliotekets nettsider.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

I denne publikasjonen kan du finne smått og stort om det som har skjedd i en persons liv, der det offentlige har vært involvert på en eller annen måte. Mange vil være fornøyd med opplysningene du finner der, men dette kan også være en strålende inngang til fysisk arkivmateriale siden du har dato og navn for hendelse, og området hendelsen fant sted.

SKILSMISSE

I *Norsk Lysingsblad* kan du for eksempel finne skilsmisser.

Et eksempel på det finner vi i utgaven fra 7. november 1939. Der kan vi lese at en dame i Trondheim har reist sak for å få skilsmisse fra mannen sin. Mannen dro til sjøs før jul i 1928, fra Antwerpen. Han dro ut med en båt fra et rederi i Bergen og kona hørte fra han jevnlig det første

Dal Landhandleri på Nes i Ringsaker, 1900–1905. FOTO: JULIUS MYHRE / ANNO DOMKIRKEODDEN

Første utgave av Norsk Kundgjørelsestidende kom ut den 4. januar 1883.

året, og hun fikk også tidvis penger. Men de siste 10 årene har det vært tyst – og sist hun hørte fra han var i Montreal, og kona tror han da var på samme skip. Etter det har han vært sporløst forsvunnet, og heller ikke rederiet har kunne fremskaffe opplysninger om han. Saken var oppe for Trondheim byrett 18. desember 1939. I rubrikken fra *Norsk Lysingsblad* står det både navn på personer, skip og adresse, med mer. Men vi har utelatt det i denne artikkelen.

FARSKAPSSAKER

I samme avis er det en rubrikk som heter *Innkalling til farskapssak*. En mann blir kalt inn til farskapssak for et barn som er født halvannet år før. Kjønn og navn står ikke på barnet, men navn og bosted på foreldrene står (for far står sist kjente adresse). Farskapsforelegget ble utferdiget 29. juni 1938 og ble forkynt 26. januar 1939.

PRIVATE OPPLYSNINGER

Til dels svært private hendelser ble kringkastet i publikasjonen. Noe annet som ikke ville stått i avisene i dag, er umyndiggjøring. I *Norsk Lysingstidende* finner du oversikt over både de som har blitt satt under vergemål, og de som har fått opphevet vergemålet.

Noe som kanskje er hakket mindre sensitivt å publisere i en avis, er lysninger over forlovelser. Det er også en rekke av disse i denne publikasjonen.

OPPSTART OG KONKURS

Det samme gjelder å kunngjøre nye bedrifter. I *Norsk Lysingsblad* fra 29. desember 1939 kan vi for eksempel

Brudepar fra 1936.

FOTO: IVER OLSEN / RØRSMUSEET

lese at Ole J. Strand akter å drive landhandel med forretningskontor på Rokset i Kvernes kommune under firmanavnet Ole J. Strand.

På den andre siden er det også flere konkurser og konkursbo. Du finner også skifter.

EN INNGANG TIL FLERE OPPLYSNINGER

Norsk Lysingstidende er ikke nødvendigvis så detaljrik. Vi vet ikke hvilke eiendeler som er i et skifte eller en konkursauksjon. Vi vet ikke om noen får skilsmisse eller ikke, og vi vet ikke hvorfor noen blir satt under vergemål. Men publikasjonen kan som nevnt være en inngangsport til flere detaljer.

De fleste hendelser som er beskrevet i publikasjonene, vil også finnes arkivert i arkivene. En konkurs vil for eksempel finnes dokumentert i lensmannsarkivene, umyndiggjøring vil også finnes der osv. Fordelene er også at du har datoer og hvor saken er behandlet gjennom publikasjonene, så det vil være enklere å finne frem i arkivene og hvor du skal lete.

Det kan være lurt å ta en kikk på [Arkivportalen.no](https://arkivportalen.no) om du lurer på hva som ligger hvor. ■ ■

Noen nyttige bildebaser på nett

På nettet finnes det en stor mengde digitaliserte bilder som kan piffe opp slektshistorien din. Her får du tips om noen av sidene hvor du kan hente bilder.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

DIGITALT MUSEUM

På Digitalt Museum finner du museenes samlinger i digital form. I tillegg til bilder av gjenstander, finner du også en enorm fotosamling med bilder fra hele landet. Dette er en fantastisk ressurs for alle som er interessert i

gamle fotografier. Kanskje du til og med finner et bilde av en slektning? Det har nemlig skjedd flere ganger at lesere av dette bladet tar kontakt etter å ha sett ukjente bilder av familiemedlemmer i bladet – bilder som er funnet på nettopp Digitalt Museum.

Busstur
fra Moelv.

FOTO: HAKON PRESTVÆRN / ANNO DOMKRIKEDDEN

Barn leker innendørs, 1947: FOTO: LEIF ØRNELUND / OSLO MUSEUM

Det smiler til fotografen på skitur. FOTO: HÅKON PRESTKVÆRN / ANNO DOMKIRKEODDEN

ARKIVVERKETS FOTOSAMLING

Riksarkivet og statsarkivene forvalter omkring 6,5 millioner fotografier.

I noen tilfeller er fotografiene en del av rene fotoarkiv, men som regel utgjør fotografiene en større eller mindre del av arkiver etter statlig forvaltning eller arkiver etter privatpersoner, lag, foreninger eller bedrifter.

NASJONALBIBLIOTEKET

Nasjonalbibliotekets samling av bilder inneholder fotografier, postkort, grafiske trykk og illustrasjoner publisert i og om Norge. De bevarer også fotoarkiver etter en rekke virksomheter og personer.

Kjernen i samlingen består av publiserte bilder, men den inneholder også forelegg og upubliserte fotografier.

NORSK PORTRETTARKIV

Norsk Portrettarkiv inneholder flere tusen portretter, i form av skulpturer, malerier og lignende. Det er altså ikke fotografier i basen.

GUNNERUS – SPESIALSAMLINGER VED NTNU UNIVERSITETSBIBLIOTEK

NTNU Universitetsbiblioteket har tatt vare på bilder siden år 1899 og har i dag over 1 million bilder datert fra 1840-tallet til i dag.

De fleste bildene er fra Midt-Norge og Trondheim, men det finnes eldre bilder fra andre deler av Norge.

MARCUS

Billedsamlingen ved Universitetsbiblioteket er en av landets største og mest anerkjente arkiv av historisk fotografi. Samlingen består av enkeltbilder og arkiver av varierende størrelse fra fotografer, samlere og private givere.

NOEN SØKETIPS

Det kan være lurt å søke litt bredt når du leter etter bilder på Digitalt Museum. Du kan selvsagt prøve å søke på navnet til den du leter etter, men veldig mange av bildene er ikke merket med navn eller kanskje bare med et etternavn. Du kan i stedet for sjekke om det finnes et arkiv etter fotografen i byen de bodde, og om det kan finnes bilder der. Det kan være fine illustrasjoner.

Andre ting som kan være mulig å finne bilder av, er bilder av stedet familien din bodde – fra den perioden de bodde der. Det kan kanskje være bilder av skoler, gater, arbeidsplasser eller bare folk som bodde i byen. Tenk kreativt når du skal illustrere og søke.

KAN JEG GJENBRUKE BILDENE?

Det er ikke slik at gamle bilder umiddelbart er fritt tilgjengelig for bruk på nettsider, på trykk i slektsbøker eller lignende. Det er mange faktorer som spiller inn, ikke bare alder.

Heldigvis har de fleste store bildebaser god merking på hvilken «lisens» som gjelder for de ulike bildene og beskrivelse av denne. Noen er fritt tilgjengelig for bruk, noen kan ikke brukes i kommersielle sammenhenger og noen kan ikke gjenbrukes i det hele tatt. Mange av bildene krever også kreditering av fotograf og eierinstitusjon. Dette kan for eksempel skrives slik: «Foto: Navn på fotograf / Navn på eierinstitusjon». Det er en god hovedregel uansett å skrive dette på alle bildene du bruker, også de som ikke krever dette. Da vet du også hvor du har hentet dem.

NYSGJERRIG PÅ FLERE BILDEBASER?

På nettsiden vår finner du en stor oversikt over norske bildebaser, med lenke til disse. Der er det nevnt enda flere bildebaser enn det som er med i denne artikkelen.

På nettsiden finner du også to webinarer holdt av Tone Moseid om *Opphavsrett for slektsforskere*, der hun blant annet tar for seg bruk av bilder. ■

Fangefoto

Om du har en slektning som satt i fengsel, finnes det en gullgrube av fotografier du kan søke etter.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

Å ha en beskrivelse av kriminelle var viktig i tilfelle de skulle rømme fra fengselet eller straffeanstalten. Å registrere signalement av fanger har derfor blitt gjort helt tilbake til 1770-tallet. Etter at fotografiet ble oppfunnet, startet myndighetene systematisk med å fotografere arrestanter og forbrytere allerede tidlig på 1860-tallet. Det var lenge før resten av befolkningen hadde råd til å la seg fotografere.

HVOR FINNES FOTOGRAFIENE?

Det finnes fangefotografier både på digitaltmuseum.no og foto.digitalarkivet.no. Det ser ut som at det er de samme fotografiene som ligger begge steder.

HVEM ER FOTOGRAFERT?

Bildene stammer fra kriminalavdelingen ved Oslo

Fengselscelle i Botsfengselet i Oslo, 1904.

BEGGE FOTO: ANDERS BEER WILSE / NORSK FOLKEMUSEUM

Luftegård utenfor
Botsfengselet i Oslo, 1904.

politikammer og det finnes portretter av arresterte tilbake til ca. 1880. De fleste er menn, men det finnes også en del bilder av kvinner. I starten er de fotografert forfra, og senere får de et speil på skulderen slik at man også får se dem i profil. En del vanekriminelle vil også være fotografert flere ganger over tid slik at man kan se utviklingen etter hvert som de eldes.

BÅDE NORDMENN OG UTLENDINGER

Det er folk fra hele landet i arkivet, men også 1200 utlendinger blant de fotograferte. De fleste av disse er fra Sverige, men også en del andre land er representert. Mange av utlendingene ble transportert ut av landet i forbindelse med forbrytelsen de hadde begått.

HVEM VAR DE ARRESTERTE?

I albumet finnes det alle typer yrker representert. Fra arbeidere til teologisk kandidater til prostituerte. Lovbruddene varierer også, men det ser ut som de fleste lovbruddene handler om tyveri, med mange unntak selvsagt.

NOEN SØKETIPS

I Digitalarkivet er det publisert søkbare registre hvor du selv kan søke etter forbryterportrettene etter fornavn, etternavn, kallenavn, fødselsdata eller føde- og oppholdssted. Det er imidlertid ikke alle portrettene som inneholder mer enn fornavn og etternavn, så da må

informasjonen innhentes i andre søk i Digitalarkivet eller gjennom å kikke på fysiske arkiver. På Digitalt Museum kan du også søke på navn.

NOEN EKSEMPLER FRA ARKIVET

En av dem som er omtalt er John Vilhelm Johansen Sten (Steinum), født 26. september 1882 og fotografert i 1913. Fødestedet som er oppført er Vaage, og nåværende oppholdssted har han ikke. Han er omreisende, og jobber som blikkenslager. Høyden er 1,67 meter, og kroppsbygningen er omtalt som «middels». Han har videre blå øyne, mørkeblondt hår og mørkebrunt skjegg. Ansiktet er ovalt, og han har ingen spesielle kjennetegn. Det står videre at han er omtalt sist i *Polititidende* fra 1913.

Grunnen til at han er satt inn, er på grunn av betleri, omstreifing og mulig drukkenskap.

En annen som er omtalt er Marie Henninge Bolette Nilsen, født Brinkman. Hun er oppført med to alias: Karen Marie Jensen og Anna Marie Karlsen. Hun ble født 23. august 1875 i Bergen. Hun er oppført som plattenslagerske. En plattenslager er en bedrager som lurer folk for penger.

Det er greit å vite at noen av bildene i albumet er fjernet. Det kunne skje om det var snakk om en prostituert som gikk ut av yrket på grunn av giftermål eller om vedkommende døde. I et eksempel på det står det: «Gift med Anders Patrik Kristenson 18/9 92, hvorfor fotografiet paa begjæring er hende udleveret.»

KILDE

• Arkivverket.no – 12 000 forbryterportretter er nå på nett

Fattigkommisjoner fra

På midten av 1700-tallet hadde Norge et økende fattigdomsproblem og fattigkommisjoner ble opprettet for å føre tilsyn med fattigstellet i byer og prestegjeld.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

Den første fattigkommisjonen ble opprettet allerede i 1743. Ved opprettelsen av formannskapene i 1837 overtok kommunene ansvaret for fattigforsorgen, og fattigkommisjonen ble formelt underlagt kommunal administrasjon.

ARBEIDSFORMIDLING

På 1800-tallet omfattet fattigvesenet hele helsesektoren og la derfor beslag på svært mye ressurser. Fattigvesenet tok seg av alle kategorier av fattige, syke, vanføre og

Barn i gråbeingårdene på Tøyen i Oslo, ca. 1925–1930. FOTO: ANDERS BEER WILSE / OSLO MUSEUM

1700-tallet

psykisk utviklingshemmede. Altså alle mennesker som ikke kunne ernære seg ved egen eller familiens hjelp. Gjennom 1800-tallet ble helse- og sosialvesenet gradvis utbygd og det ble «satt i verk både forebyggende/kontrollerende tiltak og direkte hjelpetiltak for å bedre helsetilstanden». Mot slutten av århundret endret organiseringen av fattigvesenet seg betraktelig. Det ble også opprettet flere organer som gradvis overtok de fleste oppgaver som tidligere hadde ligget til fattigvesenet. Samtidig ble lovverket utviklet for å sikre en mer omfattende og forsvarlig sosialhjelp. Blant annet ble det opprettet kommunale arbeidsformidlingskontorer flere steder i landet. I 1906 kom den første loven om offentlig arbeidsformidling som en erkjennelse av at fattigdomsproblemet var nært knyttet til arbeidsledighet. Arkivene etter arbeidsformidlingen vil, dersom de finnes, være i de kommunale arkivene. Enten under arbeidsformidlingen/arbeidsformidlingskontoret, eller som arbeidsnemnd eller tiltaksnemnd.

NOEN RELEVANTE ARKIVER KNYTTET TIL FATTIGFORSORGEN

- ➔ Fattigkommisjonen
- ➔ Fattigmannstall
- ➔ Vergerådet
- ➔ Hjemstavnsforklaringer

Sistnevnte av de fire punktene nevnt i oppramsingen skal vi ta en nærmere kikk på i denne artikkelen, for den kilden er nemlig digitalisert.

HJEMSTAVNSPROTOKOLLER

Hjemstavnsforklaringer er en spennende kategori som bør fange slektsforskerens interesse. Hjemstavnsavhøret ble avholdt for å avgjøre hvor vedkommende hørte hjemme i henhold til loven – og dermed hvem som skulle ta forsørgerkostnaden. Forklaringene kan framstå som små livshistorier som kan gi mye utfyllende informasjon om et menneskes liv, slekt, fødselssted, utseende med hår- og øyenfarge, tatoveringer, skavanker og så videre.

På Digitalarkivet finnes protokollene til forhørene digitalisert. Dette kan være en inngang til selve avhørene, da du lett kan finne ut om noen finnes der eller ikke.

I protokollen for Kristiania i 1916 finner vi blant annet Johan Edvard og Helga Olava Olsen. Han er byggearbeider. De bor på Olaf Ryes plass 6.

Augusta Karoline Hoel Olsen er en annen som er omtalt. Hun er tvangsarbeider og bor i landsfengselet. Hvor hun kommer fra og hvor hun ble født vet vi ikke. Fødselsdatoen har vi derimot på Valdemar Korneliussen Olsen, snekker født 10. februar 1894 i Borre. Hjemstavnen er i Trondheim – han er altså hjemmehørende der.

FOTO: ANDERS BEEN WILSE / OSLO MUSEUM

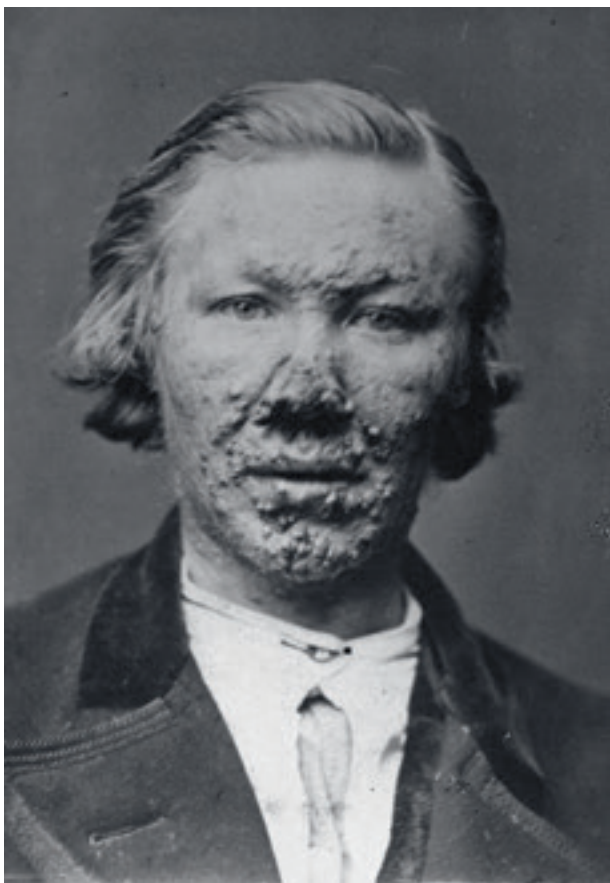
Digitale kilder til pasienter

Pasientjournaler er ofte vanskelig tilgjengelig for innsyn, men det ligger noen digitaliserte kilder på Digitalarkivet som du kan bruke.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

En av de spennende kildene du finner der, er Bergkirurgens skadejournal for Kongsberg Sølvverk fra 1739. Den er transkribert og søkbar, så det er veldig lett å finne frem i kilden. Men om alle opplysninger er tatt med er litt usikkert.

Spedalsk mann. FOTO: SEVERIN WORM-PETERSEN / NORSK TEKNISK MUSEUM

FAL AF EN WENDT

I journalen kan vi blant annet lese om Ole Halvorsen som har «contusion med wunde, etter fal af en wendt». Med andre ord ikke helt dagligspråk i dag.

Om man tar utgangspunkt i det tyske språket, med tanke på at bergverket var drevet av tyskere, vil wunde bety sår. Wende betyr svinger oversatt fra tysk til norsk. Så kanskje han har blitt skadet av et eller annet verktøy som svinger eller noe som forflytter seg i gruen?

Contusion betyr slag. Så skaden er altså da sannsynlig slag eller at han har fått noe over foten med påfølgende sår. Og han er skadet i den ene foten.

Skaden skjedde 22. april 1739, i Charlotta Amalia gruve.

Mange lignende historier er tilgjengelig i kilden.

INNSYN I LEPPRA

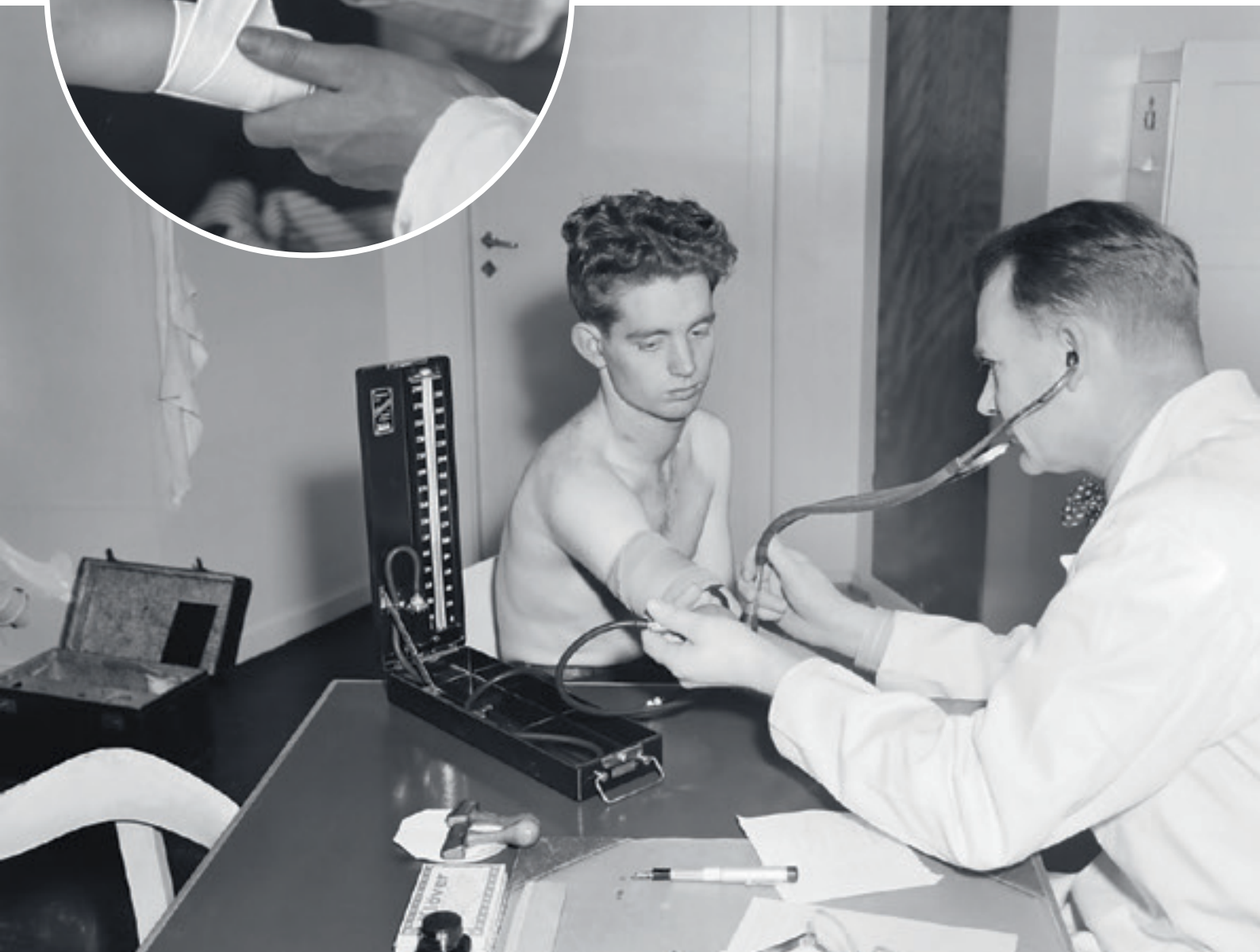
En annen søkbar kilde er Pasienter på St. Jørgen Hospital i Bergen 1822–1946, et hospital for leprasyke. Denne finnes også på Digitalarkivet. Der kan vi blant annet lese om Kari Knudsdatter Østrem. Hun er 41 år og er innskrevet 26. juni 1834 og utskrevet 12. januar 1838. Fødestedet som er oppgitt, er Gloppens. Kan det være Gloppen i Vestland fylke?

En annen pasient er Kari Rasmusdatter Næsse. Pladsmansdatter fra Fjeld. Hun står oppført med alderen 27 år da hun blir skrevet inn 29. mai 1891. Hun er registrert utskrevet 1. juli 1946. Hun har med andre bodd på hospitalet i 55 år. Om vi tar et søk på henne i gamle aviser på Nasjonalbibliotekets nettside, ser vi at hun var den siste gjenlevende pasienten på hospitalet. Der står det også at 1. juli er hennes dødsdato, pasientoppholdet varer med andre ord helt til hennes død.

Når det gjelder lepra kan du også se på Nasjonalbibliotekets nettsider. Der er nemlig en del leprapasienter

Pasient får bandasje rundt armen. FOTO: ANDERS BEER WILSE / NORSK FOLKEMUSEUM

Pasient på legebesøk i 1951. FOTO: LEIF ØRNELUND / OSLO MUSEUM

avbildet – med en del fakta innskrevet på siden. Det ser ut som om alle pasientene er fra Reitgjerdet. Merk at informasjonen ikke er skrevet på norsk, mest trolig på medisinsk latin. Men du får opp bilder av den de gjelder.

DØVE OG BLINDE

En annen interessant kilde er Døve og blinde i Sunnmøre prosti 1804. Der kan vi blant annet lese om Ole Jonssen. Da registreringen ble gjort, var han 81 år. Han ble

ikke født blind, men ble det da han var 79 år gammel. «Formodentlig af alderdom».

En annen er Nille Arnesdatter. Hun er 53 år og ble heller ikke født blind. Hun ble blind da hun var seks år etter å ha hatt kopper.

En tredje som er nevnt er Haaver Monsen, 77 år. «Efter Sigende har han været Ligesaa frisk som en hver anden fra sin Ungdom af, og befinder sig for nærværende ved Ligesaa god Helbred, som enhver anden paa hans Alder».

Denne kilden finnes også på digitalarkivet.no. Der finnes også andre lignende kilder. ■ ■

Digitale kilder til 2. verdenskrig

Om du er på jakt etter informasjon om noen som ble rammet av andre verdenskrig, finnes det mange digitale kilder du kan bruke. Her presenterer vi noen av dem.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

Merk at noen av sidene kan overlappe litt med hverandre. Spesielt gjelder det om du leter etter noen som omkom under krigen. Men kanskje det ligger litt ulik informasjon på de ulike sidene?

FANGER.NO

Fanger.no er et nettbasert fangearkiv som gir oversikt over de 44 000 nordmennene som var fanger under andre verdenskrig. Her kan du finne opplysninger om fan-

Norske krigsfanger, her fra 1940.

FOTO: UKJENT FOTOGRAF / RIKSARKIVET

Norske krigsfanger i arbeid, 1940.

FOTO: UKJENT FOTOGRAF / RIKSARKIVET

genskapet til enkeltpersoner, supplert med kart, bilder, dokumenter og temaartikler, samt oversikt over de mange fangestedene (fangeleirer, fengsler, tukthus, konsentrasjonsleirer og dødsleirer) som eksisterte i Norge, det nazi-okkuperte Europa, samt Nord-Afrika og Asia.

Om du finner noen i denne databasen, kan det være verdt å ta en kikk på Nasjonalbibliotekets nettsider. Kanskje det står noe om dem og deres krigshistorie i gamle bøker og aviser?

Der kan vi blant annet lese om lektor Lars Anker Aabøl, født 2. mai 1899 og bosatt i Ringerike. Hans fangeløp var slik:

- Arrestasjon 26. mars 1942 etter læreraksjonen dette året.
- Grini fra 26. mars 1942 til 31. mars 1942. Der hadde han fangenummer 2060.
- Jørstadmoen fra 31. mars 1942 til 10. april 1942.
- Kirkenes fra 26. april 1942 til 21. november 1942, denne datoen ble han løslatt.

En annen som er omtalt i basen er husmor Anne Renette Aadnøy, født 5. juni 1891 og bosatt i Stavanger. Hennes fangeløp var slik:

- Arrestasjon 14. juni 1944.
- Fangeopphold i Stavanger mellom to ukjente datoer.
- Grini fra 28. juni 1944 til 4. mai 1945, da hun ble løslatt.

Om vi sjekker i gamle aviser og bøker finner vi dessverre ikke ut hvorfor hun ble arrestert.

KRIGSSEILERREGISTERET.NO

Krigsseilerregisteret er et digitalt register over alle norske menn og kvinner som seilte i nøytral fart, for Nortraship, i hjemmeflåten, i marinen, for allierte og nøytrale handelsskip, og i alliert marine. I tillegg skal også utenlandske sjøfolk som seilte for Nortraship og i hjemmeflåten registreres.

Alle personer får sin egen side, og det er også mulig å legge til flere opplysninger.

En av dem som er omtalt er Anders Andersen, født 7. januar 1902 og bosatt i Stavern.

Han hadde første mønstring om bord på D/S *Grey*

County fra London den 9. oktober 1940. Hans stilling om bord var lempere. Totalt har han ni mønstringer frem til 8. desember 1945, og hadde også roller som smører og fyrbøter. Han avmønstrer siste gang i Belgia denne desemberdagen.

Hos andre er det lagt inn mer informasjon og bilder, for eksempel av familie eller registeret.

Det gjelder for eksempel Theodor Andreas Andersen. Han var født og bosatt i Flosta og levde mellom 27. april 1908 og 27. juli 1992.

Det er blant annet referert fra mønstringsprotokollen fra Tvedestrand. Der står det blant annet:

- Samlet utenriks dekkjeneste etter fylte 15 år 59.3/30 måneder. Første ordinære mønstring: 26.04.1932 til Dampskip *Winroth* som matros i Kristiansand, mønstret av i Oslo 09.02.1934.
- 15.11.1935: Mønstret i Tvedestrand som matros til Dampskip *Crawford Ellis*, avmønstring ikke ført.
- 19.01.1940: Mønstret i Tvedestrand som matros til Motortank *John P. Pedersen*, mønstret av i New York 12.04.1941, kort tid før dette skipet ble torpedert og senket.
- 04.09.1941: Mønstret i Boston som matros til Dampskip *Crawford Ellis*, mønstret av i Oslo 29.04.1946.
- 26.06.1947: Mønstret i Tvedestrand som båtsmann til Motorskip *Hav*, avmønstring ikke ført.

VÅRE FALNE

Våre Falne-databasen finner du på adressen vg.no/special/2015/vaare_falne. Informasjonen i databasen stammer fra *Våre Falne*-bøkene som ble laget av staten etter krigen. Opplysningene og bildene ble sendt inn av pårørende, og deretter behandlet av en redaksjon. Arkivet etter redaksjonens arbeid og brev fra de pårørende finner du hos Riksarkivet, men der finnes ikke bilder.

I databasen kan du blant annet lese om trykkeriarbeider Gjertrud Alida Andersen. Hun ble født 4. juli 1909 i Oslo og døde under et bombeangrep i hjembyen 31. desember 1944. Om du googler «bombeangrep Oslo 31. desember 1944» får du vite at britisk fly angrep Gestapos hovedkvarter på Victoria terrasse – og mange sivile nordmenn døde i angrepet. Blant annet mange passasjerer om bord i trikk 115 som ble truffet i Drammensveien. På Våre falne kan vi lese at Gjertruds søster Dagmar Elfrida også døde i angrepet. Hun var fem år yngre og jobbet som kontordame.

I samme angrep omkom også Ragna Marie Knutsen fra Ski, sammen med sin mann og to sønner, Finn og Rolf.

Norske offiserer under dansketiden

Har du en forfar som var offiser da Norge var underlagt dansk styre? Danske Slægtsforskere har digitalisert og publisert boken som viser en komplett liste over både norske og danske offiserer mellom 1648 og 1814 – og alt finner du søkbart på nettet!

■ KNUST SØRHUSBAKKEN

Danske og norske Officerer 1648–1814 lyder navnet på boken som inneholder nær 32 000 navn på offiserer og andre som var tilknyttet den dansk-norske hæren under disse årene. Materialet ble samlet av den danske oberstløytnanten og militærpersonahistorikeren Johan Christian Waldemar Hirsch og hans sønn Kay Hirsch, som var premierløytnant, mot slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet.

I tillegg til selve navne registret, finner du også informasjon om fødsels- og dødsdato, slektskapsforhold, ektefeller med mer.

OFFISERENE BLE ELITER

Men før vi går mer i dybden på materialet: La oss sette dette i en kort historisk kontekst.

Norge var lydrike under Danmark fra reformasjonen i 1537 til og med selvstendigheten i 1814. Denne tidsperioden kan deles inn i to perioder: Lydriketiden (1537–1660) og eneveldet (1660–1814). Innføringen av eneveldet, som betyr at all sentralisert makt er gitt til en monark, handlet om at den daværende dansk-norske kongen Frederik 3. ønsket kontroll – deriblant over det utøvende maktapparatet, hæren.

Det ble en målsetting å få etablert et profesjonelt, nasjonalt og lojalt offiserskorps. Blant sentraliserings tiltakene sto utviklingen av og rollen til de landmilitære offisersskolene, Landkadetakademiet i København og Den frie matematiske skole i Christiania (Oslo), helt sentralt. Utdanningssystemet førte til at båndene mellom kongen og hans offiserer ble styrket.

Med dette fikk offiserene utover 1700-tallet stadig større innflytelse på statsstyret, og ble sett på som eliter

sammen med prester, sorenskrivere og andre embetsmenn. Kort sagt gikk rikets offiserer fra å være krigere til å bli lojale statstjenestemenn i Danmark-Norge.

HVOR FINNER DU DETTE?

Det er Slægtsforskernes Bibliotek som har tilgjengeliggjort boken for allmennheten. Biblioteket drives av foreningen Danske Slægtsforskere, som er Slekt og Datas søsterorganisasjon i Danmark.

Dokumentet, som er på 518 sider, viser navnene på alle de over 30 000 danske og norske offiserene som er behandlet i boken *Danske og norske Officerer 1648–1814*. Ved hver person er det også henvist til et klikkbart bindnummer (det er 45 bind i alt, fra 1-1 til 12-4), der du får tilgang til offiserens biografi som håndskrift fra boken. Her kan du taste inn navnet man søker etter (ved å bruke «Ctrl+F»), slik at du slipper å lete. Synes du noe av håndskriften er vanskelig å lese, kan du kopiere og lime det inn i et word-dokument for eksempel.

Registret over alle offisersnavnene finner du ved hjelp av denne lenken: <https://slaegtsbibliotek.dk/900836.pdf>

NORDMENN I REGISTRET

La oss til slutt se på noen eksempler på norske offiserer. På side 13 i dokumentet med navne registret, som for øvrig er sortert i alfabetisk rekkefølge etter etternavn, finner vi blant annet Otto Andreas Arøe.

Etter å ha klikket på bind-nummeret til høyre for navnet, søker en opp vedkommende i boken. Av opplysninger om Arøe ser man eksempelvis at han ble født på

Fra boken
Danske og norske
Officerer 1648
-1814.

Ringeby i 1775, var elev ved officersskolen i Christiania fra 15. juli 1790 til 30. april 1794, var i det Oplandske dragonregiment (en avdeling i det norske kavaleriet) og døde 25. mai 1823.

Wilhelm Christian Hygen fra Grue er en annen. Han ble også født i 1775 og gikk på samme skole fra 1790-94 som Arøe. Hygen ble derimot sjef for Nordre Hedemarkske Kompani under Oplandske Regiment i 1810, og forble i Norge etter løsrivelsen fra Danmark i 1814. Fikk også tillatelse til å gifte seg med Maria Lund i 1810.

KILDER

- Fortid.no, Erling Ruge, «Fra kongens utfordrere til lojale statsfunksjonærer - Innordning av dansk-norske offiserer i statsapparatet fra 1660 til 1799». Hentet 12.04.21 fra <https://www.fortid.no/artikler/2019/fra-kongens-utfordrere-til-lojale-statsfunksjonere.html>
- Slægtsbibliotek.dk, «Danske og norske Officerer 1648-1814».
- Snl.no, Øystein Lydik Idsø Viken, «Norge under dansk styre (1537-1814)». Hentet 12.04.21 https://snl.no/Norge_under_dansk_styre_-1537-1814
- Uio.no, Erling Ruge, «I kongens klør. Profesjonaliseringen av dansk-norske offiserer på 1700-tallet» (masteroppgave). Hentet 12.04.21 <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/57171/HIS-4090-DUOmal-03052017.pdf?sequence=5&isAllowed=1>

Biografi om Otto Andreas Arøe fra boken. FOTO: SKJERMDDUMP

FOTO: SKJERMDDUMP, DANSKE SLEGTSTOFORSKERE

Otto Andreas, Søn af Lt
 f. Ringebu $\frac{13}{4}$ 1775 - Elev: den mathem. Skole i Christiania
 fr. $\frac{15}{7}$ 1790 til $\frac{30}{4}$ 94 - Kommandant i Oplandske Dragoner $\frac{7}{3}$
 1794 - Søn $\frac{4}{4}$ 1801 - Prom. $\frac{28}{10}$ 1803 - reserv. Piletskue $\frac{6}{3}$ 1811 - v. Rik.
 i søndruff Dragon Regt. $\frac{2}{4}$ 1812 (vestre Hedemarkske Komp.) - forblev i
 Norge efter Adskillelsen
I norsk Krigstjeneste: norsk Piletskue i søndruff Dragon Regt.
 ved f. Vartøy $\frac{1}{7}$ 1818
 + $\frac{29}{4}$ 1823
 skrives Arøe

Løyndommen til ein bibel

Har du komme over ein bibel i barndomsheimen din med namn på ein ukjend familie nokon gong? Det har i alle fall eg, og det viste seg å vera ei spennande og spesiell slektshistorie.

■ KARLE GJERNES

Husa på Sygarden-Ødegård i Smøla i Møre og Romsdal er frå 1880-åra og var i si tid bygd for lærar og kommunepolitikar Ole Soleim med familie. I slutten av 1930-åra flytta foreldra mine dit, men sidan 1990-åra har dei stått ubebodd.

I husa er det tatt vare på det meste opp gjennom åra. Å vekse opp mellom gamle bøker og skrifter vart ein naturleg del av oppveksten, utan at eg visste kva som faktisk stod i bøkene. Då eg for nokre år sidan heilt tilfeldig var innom stova igjen, plukka eg ut ei bok frå bokskapet.

Det viste seg å vera ein bibel. Inni bibelen var det skrive namn på ein familie: Anders Gjersvold frå Røros (fødd 1864), som var gift med Marianne Ødegård frå Smøla (f. 1858). Dei hadde ungane, som alle var fødd på Røros, John Arthur (f. 1891), Otto Margido (f. 1893) og Reidar Johannes Gjersvold (f. 1895).

Kva hadde denne familien med husa på Sygarden-Ødegård å gjera? Og kvifor og korleis hadde denne bibelen kome i ein boksamling akkurat her? Det var det første som slo meg der og då. Namna var jo ukjente for meg.

TØFF OPPVEKST FOR GUTANE

Dette ønskte eg å finna ut meir om. Eg fann først ut at Marianne var frå nabogarden Nordigarden-Ødegård. Ho var utmeldt av statskyrkja i 1887 og flytta til Røros to år seinare, der ho møtte Anders.

Etter å ha vore gift i sju år, og fått tre ungar, dør ektemannen hennar i 1897 – berre 33 år gammal.

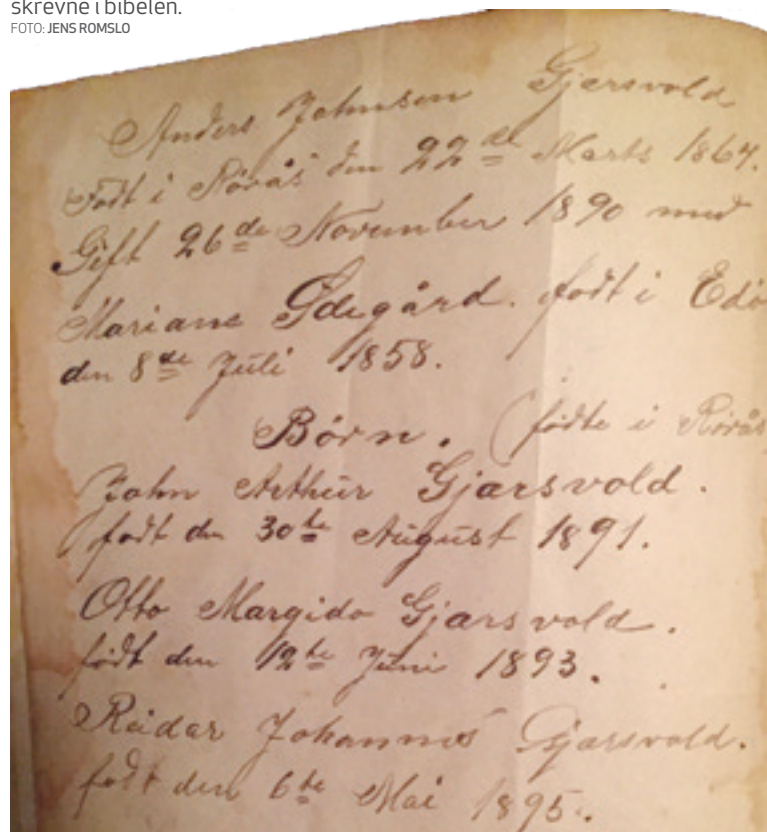
Ho tek deretter med seg dei to yngste gutane, Otto Margido og Reidar Johannes, tilbake til Smøla. Eldsteguten John Arthur vart igjen hos besteforeldra på Røros. Vidare skjedde så at i 1898, berre eitt år etter at

ektemannen døydde, dør også Marianne – årsaka var lungetuberkulose.

Familien Anders og Marianne Gjersvold tilhørde ei baptistmenighet, og var derfor ikkje medlemmer av statskyrkja. Med andre ord var ikkje gutane Otto

Familien Gjersvold inn-
skrevne i bibelen.

FOTO: JENS ROMSLO

Omslag og tittelark på den over hundre år gamle bibelen etter Marianne Ødegård. FOTO: JENS ROMSLO

Margido og Reidar Johannes døypt. Dei måtte få ein ny heim, men ingen ville ta vare på udøypte ungar på slutten av 1800-talet.

I 1898 vart dei dermed døypt i Edøy kyrkje i Smøla. I folketeljinga for 1900 er Otto Margido og Reidar Johannes busett hos ulike familiar i same kommune – det hjelpste å bli døypt. Begge er på fattigvesenets rekning. I folketeljinga ti år seinare så eg at førstnemnde budde hos besteforeldra på Røros (som også er det siste eg finn om han), medan yngstemann er komen til Jøstølen som fiskeriarbeidar, 15 år gammal. Han blir seinare far til ein son i 1920.

Ein kommunal folketeljing for Trondheim i 1925 viste at Reidar Johannes var handelsreisande og gift med ei ny kvinne, som han får fire ungar med. 80 år gammal døyr han i Oslo i 1976, men eg veit ikkje kor han er gravlagt. Men kva med eldsteguten John Arthur? Jo, han blir lokomotivfører, får familie og er gravlagt i Trondheim.

NYE OPPKLARINGAR

Ein dag for eit par år sidan fann eg på Facebook at Turid frå Røros etterlyste vigselfdato for ekteparet Anders Gjersvold og Marianne Ødegård. Eg spør dermed min svigersøn Jens om han kan ta kontakt med henne. Ho er barnebarn av John Arthur.

Sommaren 2019 vart det ein tur til Nordigarden-Ødegård i Smøla på Turid, for å sjå der hennar oldemor Marianne vaks opp. Ho og ektemannen møtte meg, Jens og Svein, som er noverande eigar av garden. Det viste

seg at han og Turid var firmenningar, då dei har felles tippoldeforeldre. Det vart òg noko jernbaneprat på treffet sidan Svein er lokomotivfører, som også faren til Jens og bestefaren til Turid var.

Frå Turid får eg høyre at John Arthur vart gift med Jenny Bang i 1914, men ho døydde allereie i 1915. Dei fekk sonen Arthur Marius, som er far til Turid. John Arthur var dessutan vakt på slagskipet «Berlin» i Himmelvika under 1. verdskrig. Der møtte han den andre kona si, som han seinare fekk fem ungar saman med. Turid fortalde òg at Otto Margido reiste til USA i 1923.

BIBELN I BOKHYLLA

Men: Korleis har eigentleg bibelen hamna i barndomshomeinen min i Sygarden-Ødegård? Det blir gjetting, men eg trur Marianne tok med seg bibelen då ho flytta frå Røros. Sannsynlegvis vart det halde ein auksjon etter at ho døydde, og då var det lærar og kommunepolitikar Ole Soleim som kjøpte bibelen – dermed vart han liggande i den same bokhylla i så lang tid.

Nokre spørsmål sit eg igjen med: Vart brørne som vaksne på ny ein samla familie? Har Otto Margido etterslekt i USA? Har etterslekta høyrte om oppveksten på Smøla? Og har dei noko forhold til plassen?

Likevel har mange bitar falle på plass. Turid fekk med seg bibelen, slik at han kom heim igjen til si eiga slekt. Løyndommen til bibelen, som har lege der i over hundre år, er endeleg oppklart. ■

Ble kjent med morfar

Jeg kjente dessverre ikke min morfar, Johannes Antonius Paulsen. Han døde i 1933, og det er ikke mye jeg vet om ham. Jeg var ikke flink nok til å spørre min mor. Men en protokoll skulle vise seg å si noe om hans liv.

■ KIRSTEN RØSJORDE

Mine besteforeldre, Johannes Antonius Paulsen og Marte Lømo traff jeg aldri. På min mormors side har jeg en slektsbok, *Øvergårdslektens Gaardergren*. Gjennom den kunne jeg følge slekten langt bakover. På min morfars side visste jeg derimot ingenting. Takket være god hjelp av dyktige slektsforskere fant vi frem til at hans familie opprinnelig kom fra Askim, men flyttet inn til Christiania. Via adressebøker har jeg funnet og besøkt alle de stedene han og familien bodde. Første stedet jeg fant var i Egebergveien, deretter bodde de bl.a. i Hurdalsgaten, Schulz gate og Odins gate. Det ga meg en god anledning til å bli kjent mange steder i Oslo, steder hvor mine forfedre levde sine liv.

AKTIV I AVHOLDSBEVEGELSEN

Men utover dette visste jeg ikke så mye om hans liv og virke, bortsett fra at han var byselger. Dette var omtrent det samme som handelsreisende. Og på slutten av 1920-årene skaffet han attpåtil en bil. Min mor fortalte ikke mye om sine foreldre, men jeg fikk et veldig godt inntrykk av dem. Som barn er man aldri flink nok til å spørre. Jeg har noen dagbøker som mor skrev som forteller om mye liv.

Selv om jeg ikke visste så mye mer enn det, kjente jeg til at han hadde vært engasjert i avholdsbevegelsen. Mor hadde tatt vare på en stor protokoll (større enn A3) som jeg etter hvert begynte å studere. Det viste seg at det var en protokoll fra Oslo Totalavholdsforenings organ for skjemt og alvor. Det viste seg at morfar var redaksjonssekretær i dette humoristiske organet.

Det Norske Totalavholdsselskap var den eldste avholdsorganisasjonen i Norden, og engasjerte svært mange medlemmer. I tillegg til at de jobbet for en edru livsstil, var de også opptatt av menneskeverd og fred.

I 2004 var jeg i kontakt med et medlem i Det Norske Totalavholdsselskap om protokollen «Organet» som det står på første side. Han kunne opplyse at hovedarkivet

Johannes Antonius Paulsen avmerket med sirkel på bildet.

med gamle protokoller og medlemslister gikk med i en brann i Venstres Hus under krigen. Men jeg hadde heldigvis min egen protokoll, som et minne fra morfars engasjement.

PROTOKOLLEN GIR INNSIKT I LEVD LIV

Denne gir et lite bilde av tiden rundt århundreskiftet – og kanskje et innblikk i morfars humor også? Jeg vil under dele noen eksempler på hva jeg har funnet i denne protokollen.

Protokollen er på 21 sider og den inneholder mye skjemt og litt alvor. Første referat var onsdag 2. mars 1898 og begynner med et ganske spesielt dikt.

«En mand stod i forhørsretten, tok opp sin skraatobak og gav sig til at karve på skranken. Nei, siger Assessoren, dette er for grovt! Ja svarede manden, jeg synes det samme, men jeg gnider en lidt!» Undertegnet Karlan.

gjennom protokoll!

Det er også en novelle der som forteller om barnepiken Annas kjærlighetseventyr:

Anna Madsen fra Toten som har vært «barnepige hos Fuldmæktig Jeppesen paa Drammensveien» og ble rammet av «Gud Amors pil», Gustav. Han var gardist! De tok med seg barnet og gikk tur på Akershus festning. Barnet rommer og holder på å drukne. De får reddet barnet, men da hun kom hjem, får hun avskjed som barnepike! Men heldigvis ender det med at hun gifter seg med sin Gustav.

FEST OG MORO

De var også ivrige på festlige lag i foreningen. Bak i protokollen fant jeg for eksempel en invitasjon til Oslo Totalafholdsforening. De hadde fest førstkommende søndag med taler, sang og opplesninger. Festen ble dessuten avvertet i *Morgenposten* 22. oktober 1898. Den fant sted i Arupsgate 3 i Oslo. Hvordan festen ble vites ikke, kanskje det står noe om det i en annen protokoll?

INFORMASJON Å FINNE SELV PÅ UKJENTE STEDER

Protokollen viser at det er mulig å finne informasjon om forfedre på de mest uventede steder. Om du ikke er så heldig å ha en protokoll, finnes det mange referater fra frivillige organisasjoner i avisene på Nasjonalbiblioteket. Der finner du også mange bøker om foreningsliv der folk er nevnt. Det ligger i tillegg mange foreningsarkiver i de fysiske arkivene rundt omkring i landet. Bare fantasien setter grenser. ■■

The image shows three vertical newspaper advertisements from the *Morgenposten*. The leftmost ad is for a 'Bazar' and 'Baandsberge' held on Wednesday at 12. The middle ad is for 'Bazar! Baalerengens Totalafholdsforening's Bazar' held on Wednesday and Sunday. The rightmost ad is for 'Loge' and 'D. N.' held on Sunday and Monday.

Annonser i *Morgenposten*.

Christen Haagensen – fattigdom, forbrytelse og

Historien om hvordan et tilfeldig søk på Digitalarkivets brukerforum avdekket en meget spesiell del av min egen slektshistorie.

■ STEINAR VASAASEN

Da jeg startet med å grave bakover i egen slekt rundt 1980, var eneste alternativ å «grave for hånd» dvs. oppsøke Statsarkivet på Hamar eller Riksarkivet på Sognsvann, finne seg en plass på lesesalen og bla i kirkebøker og annet arkivmateriale. Forsiktig blaing, side for side, langsomt og møysommelig. Det eneste som kunne ligne på en slags digitalisering den gang var folketellingen 1801 som fantes på filmkort med indeksering på fornavn, etternavn og bosted. Derfor har jeg til helt nylig fortsatt hatt noen forfedre der opplysningene i 1801-tellingen har vært slektslinjas endestopp. Min farfars morfars morfar, Kristen Håkensen (med datidens vanligste skrivemåte; Christen Haagensen), var en av disse. Han hadde jeg ikke engang klart å finne i 1801-tellingen. Kona var oppført som gift, men altså ikke oppført i folketellingen sammen med mannen. Hvor Kristen Håkensen befant seg, var et mysterium.

TILFELDIG FUNN

Så, tidlig på høsten 2020, var jeg tilfeldig inne på Digitalarkivets brukerforum for å se om det var kommet opp noen spørsmål/tråder angående personer eller slekter i Ringsaker på Hedmarken. Da hadde en trønder lagt ut en anmodning om hjelp til å transkribere en rekke rettsreferater fra Ringsaker som omhandlet en «Christen Haagensen Smestad», bosatt i området rett nord for Moelv. Da ringte det fort ei bjelle, for «min» Kristen Håkensen bodde nettopp i det området. Og det ble fort klart at dette var samme mann. Det viste seg altså at min 3xtippoldefar befant seg i arresten på lensmannsgården Stolpestad i Ringsaker ved folketellingen i 1801. Siden har jeg lest og transkribert utallige sider med rettsreferater, men har fortsatt en god del igjen.

Saksmappa til Kristen Håkensen fra Christiania Tukt-

hus, som nå befinner seg i Riksarkivet, har vist seg å inneholde hele 150 sider. Trønderen som dro i gang tråden på brukerforumet har fått ut noen smakebiter fra Riksarkivet, som jeg har vært så heldig å få kopi av, men mappa er så stor at jeg denne gangen må tilbake til lesesalen på Sognsvann for å lese eller avfotografere hele mappa. Jeg gleder meg veldig til den dagen det blir mulighet til det. Men jeg har imidlertid allerede nå klart å danne meg en relativt god oversikt over Kristen Håkensen livshistorie som jeg nå vil ta dere med inn i.

YNGSTEMANN AV NI

Kristen ble født i 1767 på en husmannsplass under gården Berg på Ring i Ringsaker og døpt i Ringsaker kirke 12. juli. Han var yngstemann i en søskenflokk på ni. Han giftet seg allerede 2. november 1786, i en alder av 19 år, med Anne Hansdatter født 1766 på Smestadeie. Den første graviditeten kom fort og 30. sept 1787 blir det første barnet, Alis Kristensdatter, døpt. Hun er min 2xtippoldemor. Det kan ikke ha vært en lett periode å stifte familie. Årene 1787 og 1788 er beskrevet som uvanlig tørre og kalde – med «dyrtid», dvs. økende priser på bl.a. korn.

Denne vinteren begynner så elendigheten for Kristen og hans nystiftede familie. Han blir 15. februar 1788 anmeldt av Ansteen Larsen Berg for tyveri av «6 skiepper Draase», som er drøyt 100 liter tresket korn. Jeg vet ikke sikkert, men vil anta at det Bergseie som Kristen ble født på, er en av husmannsplassene som ligger under gården til Ansteen Larsen Berg. Kristen har derfor trolig vært godt kjent på gården. Rettssaken foregår 28. april 1788. Kristen innrømmer tyveriet, men benekter å ha brutt opp noen låser. Forsvareren ber om at hans lave alder og hensynet til «dyrtid» medfører en mild straff. Aktor viser

fengsling

ingen nåde og påstår at alle som har helse og gidder å arbeide, klarer å skaffe seg livsopphold. Her kan det ikke vises noen medlidenhet! Kristen blir derfor «for dette første gang begaaede ringe Tyverie» dømt til følgende:

1. «I fængsel at miste sin Huud» (som i klartekst betyr pisking).
2. «Betale tvigield av det stiaalne med 2 rdr», dvs. at han må betale retten (Staten) det dobbelte av verdien på det stjålne korn. (Det stjålne kornet er selvfølgelig allerede tilbakelevert til Ansteen Larsen Berg.)
3. «Have sin Hoved lod forbrudt hvis han nogen er ejende» (som muligens betyr at Staten konfiskerer hans formue, hvis han har noen.)

NY RETTSSAK

Historien om Kristen kunne jo gjerne endt her, men det kan tyde på at Kristen har vært temmelig misfornøyd med utfallet. I hvert fall er han en drøy måned senere tiltalt i en ny rettssak. Onsdag 4. juni 1788 er rettsapparatet i gang igjen med «8 eedsvorne laugrettes og meddoms mænd». Denne gang er det sogneprest Ancher i Ringsaker som har innlevert anmeldelse. Det er såpass «tungt» lesestoff å transkribere disse rettssakene, så jeg har foreløpig ikke fått med meg alle de omfattende

Fra fangeprotokoll,
Kristiania tukthus. ALLEFOTO: ARKIVVERKET

vitneforklaringene. Men essensen er ifølge vitnene at Kristen bl.a. skal ha kommet med trusler mot Ansten Larsen Berg (som anmeldte ham første gang). Han skal bl.a. ha uttalt at hans hode burde stått på en stake. Han skal videre ha bannet opptil flere ganger. Men det som tydeligvis har vært aller sterkest kost for datidens myndigheter, er at Kristen skal ha «hånet sakramentet». Retten kommer til at blant svak og uopplyst ungdom skulle han kunne finne etterfølgere. Derfor anses han å være «farlig for Statens sikkerhet, ja for religionen selv.» Han dømmes enstemmig etter lovens paragraf 6-1-7. Dette er altså Christian V's norske lov, den såkalte blasfemiparagrafen, som lyder slik:

1. Kap. Om villfarende lære, gudsbespottelse og trolldom. «Den som overbevises å ha lastet Gud, eller spottet hans hellige navn, ord og sakramenter, han skal tungen levende av hans munn utskjæres, dernest hans hode avslås og sammen med tungen settes på en stake».

Men retten finner (heldigvis) at hans misgjerninger ikke er så alvorlige at lovparagrafens «straffeutmåling» kan anvendes. Sikkert fra dommen: «Retten finder ikke at hans misgjerning kan blive at ansee til den grad av Bladphemie, hvorfor Straf der er fastsadt.» Det er tydelig at retten med bl.a. de åtte meddommerne fra lokalsamfunnet må ha vært litt i villrede her. Det har ikke vært noen annen lovhjemmel å dømme ham etter, enn blasfemiparagrafen. Men dømmes du etter den, skal jo egentlig utfallet være dødsstraff. Men dette blir altså sett på som en litt for streng reaksjon overfor en som ikke klarer «å holde kjæft» i fylla. For det framgår også av vitneutsagnene at Kristen nok har vært påvirket av alkohol ved flere av de anledninger han har bannet og truet.

I stedet for dødsstraff, dømmes han «for egen forbedring og til eksempel for andre», nå til åtte års straffearbeide i nærmeste festning. Det er i dagens samfunn, hvor ytringsfriheten har rimelig gode kår, litt underlig å tenke på rimeligheten av en slik straffeutmåling.

SAKEN ENDRES

Det har imidlertid foregått noe etter at dommen falt. I Christiania Tukthus sine fangeprotokoller kan vi lese at Kristen Håkensen den 14. februar 1789 ankommer for å sone 1 år. Et søk på Nasjonalbiblioteket etter «Christen Haagensen Smestad» gir faktisk ett treff. En artikkel i *Ringsaker Blad* fra 1960 omhandler blasfemidommen mot Kristen Håkensen. Det viser seg at dommen i tingretten har blitt anket til Opplandenes Lagting som behandlet saken 3. september 1788 på gården Hjøllum utenfor dagens Hamar by. Straffen på åtte år fra tingretten ble i lagretten redusert til 1 år straffarbeid.

VEIEN UT - OG INN I FENGSEL IGJEN

Kristen soner 1 år i tukthuset og løslates 13. februar 1790. En dag før 1 år fordi den 14. er en søndag. Da går ferden hjem til Ringsaker og livet ser ut til å være litt mer «harmatisk» noen få år. Kristen og hans kone Anne har fire barn til dåpen i perioden februar 1791 til mai 1798.

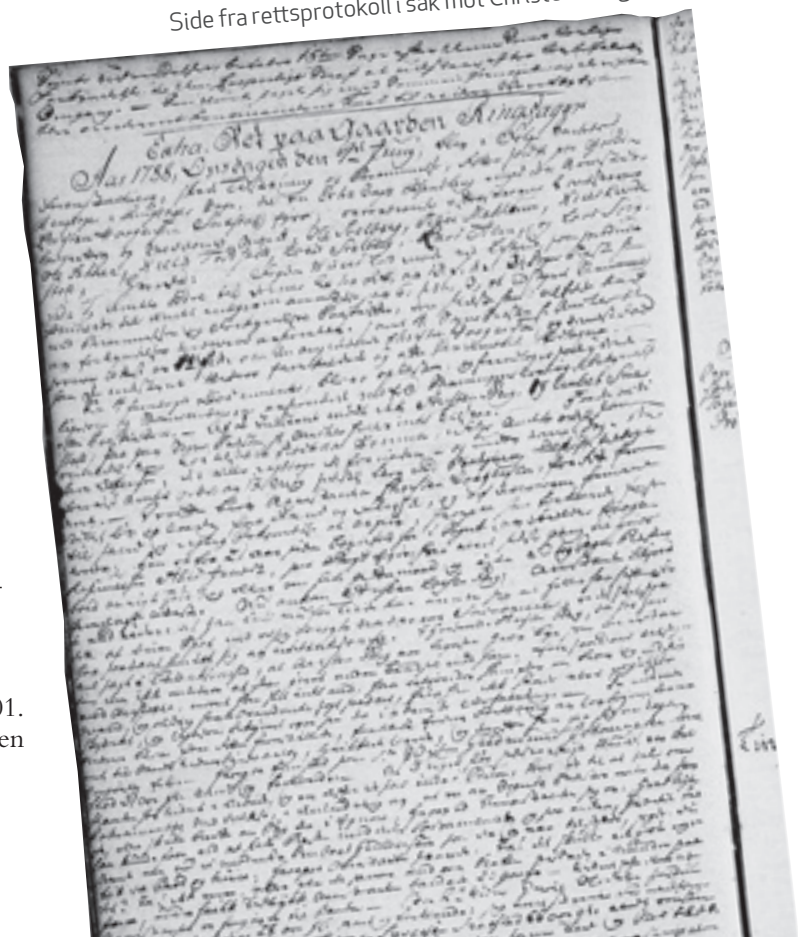
Men så er det på'n igjen vinteren 1800/1801. Ved folketellingen 1. februar 1801 sitter Kristen

arrestert på lensmannsgården Stolpestad i Ringsaker. Kona er da gravid med deres sjette barn som døpes i juni samme år. fire dager senere, 5. februar 1801 er den tredje rettssaken mot Kristen Håkensen i gang. Denne gangen står han tiltalt sammen med sin bror Håken Håkensen og et ektepar på Kluffmoen ovenfor Næroset i Ringsaker. Tyveriet består som sist gang av utresket korn stjålet fra Carl Byen som bor ikke langt unna husmannsplassen Tørtop der Kristen på den tida bodde med sin familie. I løpet av rettssaken kommer det opp enda et tyveri begått høsten 1800 fra stabburet til Anders Ødemo. Det er der også stjålet matvarer, men saken blir straks litt mer alvorlig i og med at Kristen og hans bror Håken da har hatt med seg ei øks for å kunne bryte opp stabbursdøra. Dermed blir dommen denne gang:

«At Arrestanten Christen Haagensen Sørbye Eje bør, for dette Anden Gang begaaede ringe Tyverie hos Carl Byen og første Gang forovede Grove Tyverie hos Anders Ødemo i Folge Forordningen af 20de Februarii 1789 – sammenlignene Ditto af 4de Martii 1690 – At Stryges til Kagen og Avbøide i nærmeste Fæstning sin Leeve Tiid, samt betale Anders Ødemoe de fra-stiaalne og ey tilbagebekommne Koster med 4 Rigsdaler 48 skil.»

Ifølge *Store norske leksikon* ble Kakstrykning utført med en «nihalet katt», en pisk med ni remmer med flere knuter på, festet til et trestykke. Altså nok en gang pisking som straff og nå også livstidsstraff på Tukthuset. Men her er det altså at jeg har behov for å gjennomgå

Side fra rettsprotokoll i sak mot Christen Haagensen.

KILDE: Arkivverket, Statsarkivet i Oslo, Kristiania tukthus, Fanger, fangeprotokoll 8 7 (1840-1849), SAK/A-10644/Ha/Hab/20007

Nær Barnen.	De Indkomne Navne.	Dommen Nummer.	Nær og hvor død.	Hvorfor død.	Den sidste Strikfeld.	Nær skal udgaa.	Hjemsted.	Nær udgaaet eller andre Anmerkninger
1746	Ole Hansen, Akerhus 18378	16278	Medlem af Indkomstloven	1846	2 Maaned	1 ^{de} Juli 1846	Løren	4 ^{de} Aug. udgaaet 1 ^{de} Juli 1846.
7 ^{de} Christian Haagen sen	Fiskeløse	16279	Fængselsarbeider af 6 ^{de} December 1846	1846	2 Aar	1 ^{de} Mai 1848	Lill. Ringsaker	8 ^{de} Aug. - 1849 kom 18 ^{de} Mai 1847.
9 ^{de} Ole Olsen		16280	Fængselsarbeider af 27 ^{de} April 1846	1846	2 Aar og 2 Maaned	1 ^{de} Juli 1847	Lill. Ringsaker	5 ^{de} Aug. - 1849 kom 18 ^{de} Mai 1847.
9 ^{de} John Halvorsen		16281	Fængselsarbeider af 1 ^{de} Mai 1846	1846	4 Aar	1 ^{de} Mai 1850	Lill. Ringsaker	2 ^{de} Aug. - 1849 kom 18 ^{de} Mai 1847.
11 ^{de} Ole Hansen		16282	Fængselsarbeider af 1 ^{de} Mai 1846	1846	4 Aar	1 ^{de} Mai 1850	Lill. Ringsaker	2 ^{de} Aug. - 1849 kom 18 ^{de} Mai 1847.
11 ^{de} Ole Hansen		16283	Fængselsarbeider af 27 ^{de} April 1846	1846	3 1/2 Aar	1 ^{de} Mai 1849	Mofte	2 ^{de} Aug. - 1849 kom 18 ^{de} Mai 1847.

Christen Haagen sen er omtalt i denne fangeprotokollen til Christiania Tukthus.

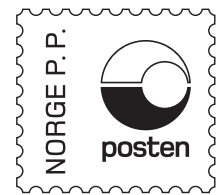
hele saksmappa som ligger i Riksarkivet. For Kristen må ha sluppet ut igjen, uvisst når. Denne gangen har han ikke reist nordover, hjem til Ringsaker.

FLYTTER VIDERE

Han har i stedet reist sørover og neste gang vi møter ham, bor han på Fiskeløse i Aremark i Østfold. Han har da enda en gang blitt tiltalt for tyveri og denne gang har saken gått helt til høyesterett som 6. desember 1846 har opprettholdt hans siste straff på to års straffearbeid i Christiania Tukthus. Dommen blir forkynt for Kristen på hans bopel i Aremark den 2. mai 1846 og han blir umiddelbart transportert til Christiania Tukthus. Denne siste straffen rakk han ikke å sone fullt ut, for 18. mai 1847 døde Kristen i Tukthuset og ble noen dager senere

begravet på Tukthusets egen kirkegård. Han ble hele 80 år gammel, mens hans kone Anne Hansdatter døde allerede i 1826.

Det er ikke mange av mine forfedre jeg vet så mye om som jeg gjør om Kristen, men allikevel har jeg mange spørsmål som jeg håper å finne svar på. Hvor lenge sonet han straffen etter dommen i 1801? Hvorfor ble han benådet eller fikk ettergitt straff? Hvorfor valgte han akkurat Aremark som ny bopel og hvordan var livet hans der? Noe av dette kan jeg kanskje finne svar på i den omfangsrrike mappa på 150 sider i Riksarkivet. At kona og barna som var etterlatt i Ringsaker hadde et strevsomt liv, er jeg temmelig sikker på. Etterkommere fikk de allikevel mange av. Men det er kanskje ikke så mange av disse som kjenner til Kristen Håkensens dramatiske livsløp? ■ ■

Returadresse:
Slekt og Data
Øvre Slottsgate 2B
NO-0157 Oslo

Slekt og Datas webinarer

Se opptak av våre inspirerende digitale foredrag! Vi har siden mars 2020 holdt rundt 60 webinarer med ulike temaer, som et alternativ til de fysiske møtene man har hatt tidligere.

Et webinar er et foredrag du kan se på nett, enkelt tilgjengelig på PC, mobil, nettbrett osv. Registrer deg med fornavn og e-post når du klikker på et webinar du vil se – og vipps, du er inne!

Alle de digitale foredragene ligger alltid tilgjengelig på vår nettside **slektogdata.no**.

Nybegynnertips:

- Tips til deg som er nybegynner
- Kom i gang med slektsforskning
- Gravminnebasen

Digitalarkivet:

- Kildesøk
- Personsøk
- «Nye» døde
- Folketellinger
- Rettsmateriale og tingbøker
- 1920-tellingen

Nasjonalbiblioteket:

- Lokalhistoriewiki
- Fra pikenavn til gift
- Slik søker du

- Bygdebøker
- Omstreifere i kildene
- Husmenn

Jonny Lyngstad:

- Landskyld, matrikkel og jordeiendom
- Branntakstprotokoller
- Hulmål, vekt og valuta
- Gotisk kurs
- Kilder du ikke visste om
- Kirkebøker og dagregisteret
- Skifter
- Ekstraskatten 1762 og norske soldater i Slesvig-Holstein

DNA:

- Import av DNA-treff inn til Excel
- Matcher for MyHeritage og FTDNA
- GedMatch: Finn ukjent far
- Innføring
- Lær om phasing
- Triangulering

Andre land:

- Slik fant jeg min familie i USA
- USA
- Sverige
- Danmark

Opphavsrett og slektsbøker:

- Opphavsrett for slektsforskere
- Lær å lage slektsbok

Krig og militære:

- Kilder til krigsseilere
- Krigsseilerne og dekorasjoner
- Nordmenn i fangenskap
- Militære ruller
- Dugnad om fangehistorie

Diverse kilder og temaer:

- Fattigprotokoller
- Skoleprotokoller
- Kilder til slekt i Oslo
- Slektsforskerdagen 2020
- Arbeiderbevegelsens arkiv
- Politivesenets arkiver
- Ugifte mødre og leiermål
- Hanseaterdatabasen
- Stortingsarkivet
- På jakt etter nye kilder om 1814
- Klær tidfester gamle bilder
- FamilySearch

slektogdata.no